

ÚNKP 2020/2021
ZÁRÓKONFERENCIA

ABSZTRAKT FÜZET

2021. augusztus 26.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

Tartalom

Zárókonferencia program – 2021.08.26.....	3
Felsőoktatási Alapképzés Hallgatói Kutatói Ösztöndíj	5
Ájben Katalin	5
Felsőoktatási Mesterképzés Hallgatói Kutatói Ösztöndíj	7
Harangi Flórián	7
Kintli Dóra	10
Kövecses László	13
Simon Júlia	15
Jancsik Balázs.....	19
Gulás Máté	21
Felsőoktatási Doktori Hallgatói, Kutatói Ösztöndíj.....	24
Buday Bálint.....	24
Sárhegyi Tamás Felicián.....	26
Schranz Áron Sebestyén.....	28
Tóth Boglárka	31
Vámos Violetta	34
Vargyas Júlia	36
Zámbó Bianka	39
„Tudománnyal fel!” Felsőoktatási Doktorvárományosi és Posztdoktori Kutatói Ösztöndíj	42
Dr. Pintér Lilla	42
Dr. Zsila Ágnes	45
Dr. Sághy Ádám	48
„Tehetséggel fel”! Felsőoktatást Megkezdő Kutatói Ösztöndíj Pályázati Kiírás.....	50
Osztie Gergely	50

Zárókonferencia program – 2021.08.26.

9.00 Köszöntőt mond Dr. Hidas Zoltán, tudományos dékánhelyettes úr

„Tudománnyal fel!” Felsőoktatási Doktorvárományosi és Posztdoktori Kutatói Ösztöndíj

9.10 Dr. Pintér Lilla: A fókuszazonosítás kontextuális feltételeinek kísérletes vizsgálata

Felsőoktatási Doktori Hallgatói Kutatói Ösztöndíj

9.20 Zámbó Bianka: "Jelentés a szavak alján, megkezdve, megzavarva, abbahagyva" A rövidvers-műfaj magyar- és világirodalmi kontextushálójának feltárása

Felsőoktatási Alap- és Mesterképzés Hallgatói Kutatói Ösztöndíj

9.30 Kövecses László Zoltán: Kora újkori magyar nemzettudat az angol nyelvű források tükrében

9.40 Gulás Máté: A prozódia hatása a diszjunkciót tartalmazó tagadó mondatok értelmezésére

9.50 Kintli Dóra: Brünhild alakja Venantius Fortunatus költészetében

10.00 Harangi Flórián: A Kárpát-medence 10. századi textilmaradványai és kapcsolatrendszerük

10.10 Jancsik Balázs: A Jászság a 10. században a tárgyi kultúra tükrében

10.20 Ájben Katalin: Az orosz etnikum helyzete Kazahsztánban a hatalomváltások tükrében (1985-1995)

10.30 Simon Júlia: Terápiás ülések kiértékelése borderline – és elkerülő személyiségzavarral diagnosztizált személyek sématerápiás kezelésének hatékonyság vizsgálatában

10.40 Kérdések

10.50 Kávészünet

Felsőoktatási Doktori Hallgatói Kutatói Ösztöndíj

- 11.00 Buday Bálint Soma: "Ó, volt ott annyiféle játék" A verses mese műfaja Varró Dániel életművében
- 11.10 Schranz Áron Sebestyén: Bácska-toposzok a századforduló irodalmában
- 11.20 Vámos Violetta Ivett: A bukoliko-daphnéi nóalak szerepe Vörösmarty Mihály szépirodalmi koncepciójában
- 11.30 Sárhegyi Tamás: Asszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai elemzése a XX. Századi kanadai-magyar emigrációs sajtóban
- 11.40 Tóth Boglárka: Újabb adatok a 10-11. századi Kárpát-medencei szűrő- és vágófegyverek archeometriai és archeometallurgiai hátteréhez (készítés-technológiai vizsgálatok)
- 11.50 Vargyas Júlia: Szinyei Merse Pál és a művészt övező kultusz kultúrtörténeti jelentősége
- 12.00 Kérdések
- 12.10 Ebéd szünet

„Tudománnyal fel!” Felsőoktatási Doktorvárományosi és Posztdoktori Kutatói Ösztöndíj

- 12.40 Dr. Zsila Ágnes: A sztárok iránti rajongás dimenzióinak kapcsolata a pszichés egészség indikátoraival
- 12.50 Dr. Sággy Ádám: „A város teológiája”

„Tehetséggel fel!” Felsőoktatást Megkezdő Kutatási Ösztöndíj

- 13.00 Osztie Gergely: Magyarország elmaradott területei és felzárkóztatási lehetőségeik
- 13.10 Kérdések

Felsőoktatási Alapképzés Hallgatói Kutatói Ösztöndíj

Ájben Katalin

AZ OROSZ ETNIKUM HELYZETE KAZAHSZTÁNBAN A HATALOMVÁLTÁSOK TÜKRÉBEN (1985-1995)

A Kazahsztánban élő orosz etnikum az ország egyik legjelentősebb kisebbsége, ebből adódóan helyzetét történeti szempontból is szükséges megvizsgálni, mivel a 16. század második felétől jelen vannak az országban. Több, feldolgozásra érdemes korszak is elkülöníthető, melyek komplex – történeti, nyelvpolitikai, és kulturális szempontú – vizsgálatot érdemelnek. Jelen pályázatomban 1985-1995 közötti periódust veszem górcső alá. Mivel az Orosz Birodalom örököséként fellépő Szovjetunió szétesése, illetve átalakulása olyan új helyzetet teremtett a térségben, amely eddig nem tapasztalt problémák megjelenéséhez és számos konfliktus, például nemzetiségi, nyelvi, kulturális és vallási konfliktusok kialakulásához vezetett. A kutatás kezdő dátumának azért az 1985-ös évet jelöltem meg, mivel Mihail Gorbacsov hatalomra kerülése indította el azt a láncolatot, amely az 1990-es években az önálló Kazahsztán megalakulásához és az addig fennálló rendszer változásához vezetett. A rendszerváltás után az új kazah politika következtében oroszok százezrei hagyták el az országot, méltatlannak találták a kialakult helyzetet, s a kazah nyelv dominanciáját. Az 1995-ben elfogadott Alkotmány pedig azért tekinthető mérföldkönek, mivel rögzítésre kerültek a kisebbségek jogai és az orosz nyelv státusza.

A kutatásom célja, hogy bemutassam a Kazahsztánban élő orosz kisebbséget, helyzetüket az általam említett periódusban. Különös tekintettel az 1990-es évek elejére, mivel ezek alatt az évek alatt számos változás figyelhető meg. Kitérek többek között arra is, hogy hogyan érzékelték az oroszok a független Kazahsztán politikáját, miként alkalmazkodtak az új körülményekhez, milyen demográfiai változások mentek végbe. A téma és a kutatás aktuális, hiszen Közép- Ázsia, s történelme felértékelődött az utóbbi időben. Több szempontból is unikálisnak tekinthető, mivel mind ez idáig nem került feldolgozásra ebben a perspektívában.

Kutatásomból világossá vált, hogy számos lépés vezetett ahhoz, hogy Közép-Ázsia országai jelenlegi helyzetéhez vezettek. Az oroszok betelepülése és térhódítása következtében a mai Kazahsztán területe egyfajta gyarmata volt az Orosz Birodalomnak. Évszázadokon keresztül az orosz érdekek érvényesültek. A rendszerváltás után viszont a helyi politikai elit igyekezett hatalmát konszolidálni, ezzel is ellensúlyozva az orosz befolyás növekedését. Szinte ugyanazok

a folyamatok zajlottak le a térség államaiban, mint Kazahsztánban: stagnáló gazdasági-társadalmi helyzet, megváltozott a vidéken és városban lakó etnikumok aránya, az államalkotó nemzet súlyának növekedése, amely, mint ahogy azt feltételeztem az orosz etnikum visszaszorításához, migrációjához vezetett. Meg kell említeni azt is, hogy az 1990-es években a független Kazahsztán vezetősége helyzetének konszolidálásra törekedett, annak érdekében, hogy ellensúlyozza az orosz befolyás növekedését, például ezért is szorgalmazta az etnikai kazahok hazatelepülését a szomszédos országokból (például: Mongólia), s ez a kazah etnikum dominanciájához vezetett. Ennek következtében az oroszok jelenléte megcsappant, de mind a mai napig jelentős szerepük van az országban.

Az orosz lakosok jelenléte leginkább az ország északi, észak-keleti részére koncentrálódik. A nyelvhasználatról megállapítható, hogy Kazahsztánban az orosz nyelvet továbbra is használják a mindennapok során, státuszát az 1995-ös Alkotmány rögzíti. Az 1990-es évektől kezdődően működnek orosz nyelvű tan-, és kulturális intézmények, a média is orosz nyelven van jelen az országban.

Továbbá megállapítható, hogy nemcsak Kazahsztán, de a térség országai is multinacionális államok, melyekben a Szovjetunió megszűnése után olyan változások zajlottak le, amelyek az államalkotó nemzet népének és nyelvnek kedveztek. Ezen nyelvek erőteljes alkalmazása az orosz nyelv rovására történt meg. Ugyan itt azonban szeretném kiemelni, hogy az orosz nyelv Közép-Ázsiában „lingua franca”-ként van jelen, az etnikumok közötti kommunikáció nyelve. A régió országaiban továbbra is használják az orosz nyelvet, a média, sajtó egy része is orosz nyelven jelenik meg. Ellenben az oktatási intézményekből kiszorult számos országban az orosz nyelv oktatása, az orosz nyelven való tanítás. De működtetnek több országban is orosz nyelvű közoktatási és felsőoktatási intézményeket. Jelen vannak, azok a szervezetek, melyek az orosz kisebbség érdekeit képviselik, s próbálják megteremteni a kedvező feltételeket az országok lakosainak. Viszont a kazah hatóságokkal való érdekellentét a fent említett szervezetek és mozgalmak mindegyikére jellemző.

Végezetül elmondható, hogy Kazahsztánban is ugyanazok a folyamatok zajlottak le az orosz etnikum körében, mint a térség többi országában. Ebből adódóan a kutatás eredményei az ismeret gazdagítása mellett olyan információkkal szolgálnak, melyek modellértékűek lehetnek más nemzetiségi kisebbségek, így például az Ukrajnában élő orosz és magyar nyelvű kisebbség helyzetére nézve is.

Felsőoktatási Mesterképzés Hallgatói Kutatói Ösztöndíj

Harangi Flórián

A KÁRPÁT-MEDENCE 10. SZÁZADI TEXTILMARADVÁNYAI ÉS KAPCSOLATRENDSZERŰK

Az ösztöndíjpályázat keretében a Kárpát-medence területén feltárt 10–11. századi textilmaradványoknak felgyűjtését, katalogizálását, adatbázisba rendezését tűztem ki célul. Ennek az elsősorban széleskörű szakirodalmi gyűjtésen alapuló, valamint múzeumi kutatómunkával is kiegészített adatbázis építésnek köszönhetően az eddig ismert honfoglalás kori textilmaradványok számát sikerült több, mint a háromszorosára növelni annak ellenére is, hogy a Kárpát-medence klimatikus és talajtani viszonyai nem kedveznek a szerves anyagok fennmaradásának.

Ma már több, mint 270 db 10–11. századi ismert textiltöredékről beszélhetünk. Az adatbázis a teljes Kárpát-medence területéről ismert 10–11. századi textil leletanyagot feldolgozza. Az így összeállított katalógus készítéstechnikai adataiból történő következtetések levonására különös figyelmet kell szentelni, mivel azok utalnak a textilek kapcsolatrendszerére, amelyek nagyban hozzájárulhatnak a 10. századi Kárpát-medencében élt népesség(ek) szerteágazó kapcsolatainak megismeréséhez is.

Az adatbázisba bevitt készítéstechnikai adatok statisztikai elemzése révén megállapíthatóvá vált, hogy a korábbi kevésbé reprezentatív mintagyűjtések eredményéhez hasonlatosan a 10. századi Kárpát-medencei textilmaradványok között kiemelkedő a selyemből készült darabok mennyisége, amely a honfoglalás kori magyarság jelentős távolsági kapcsolatairól árulkodik és jelentősen felülmúlja a hasonló korú, skandináviai leletanyagban előforduló selymek számarányát.

A honfoglaló magyarság távolsági kapcsolatai közül kiemelhetjük az írott források azon adatait, mely szerint már az etelközi magyarság jelentős mértékben bekapcsolódott Kelet-, és Kelet-Közép-Európa kereskedelmi vérkeringésébe, mely kereskedelmi szerep még jelentősebbé vált a Kárpát-medence elfoglalása után. A 10. századi magyarság a közép-ázsiai Számánida-központokat a Córdobai Kalifátussal összekötő transzeurópai úton zajló kereskedelem javaiból is részesedhetett, erre eddig csak csekély számú írott forrásadat, valamint a Kárpát-medencéből előkerült muszlim érem-, és éremkincs leletek utaltak. Ma már

azonban egy eddig kizárólag Kelet-Magyarországról, Derecske-Nagymező-dűlő és Tarpa-Nagy-hegy lelőhelyekről, ismert textilmaradvány csoport is megerősíteni látszik, hogy a 10. századi magyarság jelentős kapcsolatokat tartott fenn a közép-ázsiai és közel-keleti muszlim központokkal, erre utalnak ezen *taqueté* kötésű selyemmaradványok is, melyek párhuzamai elsősorban a mai Irán, Izrael és Egyiptom területéről ismertek.

Az eddigi kutatók figyelmét elkerülte az a jelenség, hogy a nagy számú *samit* kötésű reprezentatív selyemmaradvány mellett, (melyeket egyaránt szőttek a korszakban a kínai-, közép-ázsiai és mediterrán szövőközpontokban is) még ha igen csekély számban is, de előfordulnak ún. *taftok* is, melyeket szintén készítettek minden nagy szövőközpontban a korszakban, de legjellemzőbb készítési helyüknek a kínai műhelyek tekinthetők.

A textilmaradványok adatbázisba rendezése, készítéstechnikai osztályozása és műhelykapcsolatainak felderítése mellett figyelmet fordítottam az újabban megismert, textilek felhasználásával készült tárgytipusok kapcsolatrendszerének felderítésére is, ilyenek például a selyemből készült, vagy selyemmel bevont lábbelik is, melyek kapcsolatai felfedezhetők a Dnyeper-Dnyeszter-vidéki ún. Szubottyici-horizontban is, melyet a honfoglalás előtti etelközi magyarsághoz szokás kapcsolni, de a szokás egészen Kínáig követhető az urálintúli és közép-ázsiai területeken keresztül a korai középkorban. Hasonló jelenség figyelhető meg a készenléti íjtegeztek textilekkel való díszítésének szokásának esetében is, amelynek párhuzamai szintén a Tang-kori Kínából ismertek.

Más jelenségek, mint a szolyvai tarsolylemez hátoldalán egykoron megfigyelt nemezmaradványok párhuzamai szintén keleti irányba, azonban a Volga-vidékre, finnugor területekre vezetnek. A mariföldi Krasznogorszkijból származó, jó állapotban megmaradt tarsoly lemezének hátoldalán szintén enyvezett nemezmaradványok kerültek azonosításra a kutatás során.

Az import selyemelemek feldolgozása mellett nagy hangsúlyt fektettem a háziiparban előállított textilek vizsgálatára is. Ehhez kapcsolódóan újból megerősítést nyert immár statisztikai vizsgálatok által, hogy a honfoglalás kori növényi eredetű szálak anyagból, elsősorban lenből-, és kenderből készült vászonmaradványok legalább két minőségi kategóriába sorolhatók, de jelentős részük háziipari terméknek tekinthető, köztük importból származó textilek csak csekély mértékben fordulhatnak elő. A házi textilipar vizsgálatához elengedhetetlen volt a honfoglalás kori (10-11. sz.) textilműves eszközleletek felgyűjtése

(orsógombok, tűtartók, stb.), melyek formai spektrumukban szinte teljes mértékben megegyeznek a késő avar kori és 9. századi darabokkal, legtöbb esetben már korábbi, 9. századi előzményekkel is rendelkező temetőben fordulnak elő a telepek mellett. Ennek kapcsán úgy gondolhatjuk, hogy a magyar honfoglaláskor helyben talált népességnek is igen jelentős szerepe lehetett a 10. századi háziipar alakításában, ennek jobb megismeréséhez azonban szükséges mind az avar kori, mind a 9. századi leletanyag feldolgozása. Az eddigi eredményekből látható, hogy az avar korban a feltehetően háziiparban előállított textilek spektruma jóval szélesebb, előfordulnak ripszkötésű és különböző sávolykötésekkel szőtt textilek egyaránt. Ezen textiltípusok még a 9. századi morva leletanyagban is megtalálhatók, azonban a 10. századra pedig ez a spektrum jelentősen beszűkül és kizárólagosan vászonkötésű textilekre korlátozódik. A jelenség kezdetei bizonytalanok, ez feltehetően összefüggésben áll azzal, vagy felerősíthette a megindult folyamatot az, hogy az újonnan kialakuló kereskedelmi útvonalakon érkező selymek könnyebben elérhetővé váltak már a 10. század első évtizedeiben is. A Kárpát-medencébe érkező honfoglaló magyar elit már az Etelközben kialakult kereskedelmi kapcsolatai révén jelentős mennyiségű selymet szerezhette be, amelyet mind életükben, mind halálukat követően, sírba helyezve reprezentációs eszközként alkalmaztak. Nem volt ez másképp a honfoglalást követően az új hazájukban sem. A selymek elérhetővé válhattak a Kárpát-medence teljes, kellő anyagi potenciállal rendelkező népessége számára a reprezentáció egyik, új eszközeként.

A feldolgozásból kitűnik, hogy a textilleletekből megismerhető kapcsolatrendszer igen összetett, egyszerre több rétegű. Horizontális értelemben, ide sorolhatjuk az időrend kérdését, melyről megjegyezhetjük, hogy a selymek beáramlása már a magyar honfoglalást követően igen jelentős lehetett, azok elterjedése a korábbi nézetekkel szemben nem a későbbi, a 10. század második felében meginduló bizánci térítőtevékenységhez köthetők.

A magyar honfoglalás idején a Kárpát-medencébe érkező csoportok viseletében jelentős, reprezentatív szerepet töltöttek be selymek, a társadalmi akkulturáció révén ezek használatát átvehették a helyben talált csoportok vezetői is, akik sírjaiból rövid időn belül eltűntek a háziiparban előállított bonyolultabb szerkezetű, nehezen előállítható, reprezentatív textilek.

A 10. században minden bizonnyal nagy arányban elérhetővé váltak a selymek a Kárpát-medence lakossága számára annak következtében, hogy jelentős kereskedelmi utak érintették ezt a területet, ezt a jelenséget értelmezhetjük a kapcsolatrendszer vertikális vetületeként, amely egy igen széles körű, közvetve Közép-Ázsiát, a Közel-Keletet és Kínát is érintő kapcsolati hálót rajzol ki a már korábban is hangsúlyozott bizánci kapcsolatok mellett.

Kintli Dóra

BRUNCHILDE ALAKJA VENANTIUS FORTUNATUS KÖLTÉSZETÉBEN

Kutatásom céljával a magyar kutatásban alulreprezentált Venantius Fortunatus Brunchilde meroving királynőhöz kapcsolódó költeményeinek történeti kontextusukban való vizsgálatát tűztem ki.

Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, a kései latin költészet kiemelkedő alkotója 530–540 körül született Treviso mellett, majd Ravennában tanult. 566-ban érkezett Galliába Sigibert meroving király és Brunchilde vizigót hercegnő menyegzőjére az ausztráziai udvar meghívására. A következő években bejárta Galliát, de életének legfőbb színhelye Poitiers lett, ahol előbb a meroving exkirályné, Radegund által vezetett Szent Kereszt kolostor szolgálatában élt, majd 597-től a város püspöke lett. Halála 600 körülre tehető. Jelentős szerepe volt Szent Márton kultuszának galliai népszerűsítésében, életének főműve egy a szent életét és csodáit összefoglaló eposz. Mint egy jórészt a 6. században alkotó, Itáliában született, klasszikus neveltetést kapott költő, Fortunatus az antikvitás egyik utolsó képviselőjeként értelmezhető, a Merovingok udvari költőjeként, Galliában élve viszont a középkor nyitányához tartozik inkább. Költészete mintául szolgált később a karoling szerzőknek.

Brunchilde vizigót hercegnő Hispániában született Athanagild király és Goiswinth gyermekeként 545–550 körül. Brunchilde 566-ban került Galliába, Sigibert király hitveseként, aki Ausztrázia királya volt. Néhány évvel később Brunchilde nővérét, Galsunithát Sigibert testvére, Chilperich vette feleségül, ám Galsuintha végül gyilkosság áldozata lett. 575-ben megölték Sigibertet is, és ezzel Brunchilde pozíciója is megrendült, nem sikerült azonnal biztosítania maga számára kiskorú fia, Childebert mellett a régensséget. A kezdeti gondok után azonban sikerült Brunchildének visszaszerezni hatalmát, majd 587-ben az andeloti egyezmény megkötése ismét megszilárdította mind Childebert, mind Brunchilde helyzetét Galliában. Az egyezés egyfelől biztosította Childebert hatalmát és kimondta a család nőági öröklését is, másfelől pedig Brunchildének ítélte oda a korábban elhunyt nővérének, Galsuinthának hatalmas jegyajándékát (*Morgengabe*), ami a saját szintén nem kis jegyajándékával együtt óriási befolyást szerzett számára. Brunchilde fia, majd unokái mellett is meghatározó alakja maradt a meroving politikának egészen 612-ig, amikor a rivális meroving uralkodó, Chilperich fia, II. Clothar sikerrel megszerezte a korábban Brunchildéhez tartozó nemesek támogatását, és a királynőt végül korának valamennyi politikai gyilkosságával megvádolva elítélték és kivégezték.

Fortunatus először esküvőjén találkozott Brunchildével, az erre az alkalomra írt *epithalamiuma* (*carm.* 6.1) saját költői bemutatkozása is Galliában. A versben a nászénekek klasszikus hagyományainak megfelelően elhangzik a vőlegény és a menyasszony dicsérete. Brunchilde leírásában a költő klasszikus metaforákat alkalmaz, fénnel és virágokkal veszi körül, drágakövekhez hasonlítja, a *lilia mixta rosis* (6.1, 108: *liliom rózsákkal keverve*) fordulatot használja Vergilius és Dracontius nyomán. Kiemeli a jelentőségét, hogy a házasság két királyságot kell egyesítsen: *Hispanam tibimet dominam, Germania, nasci, / quae duo regna iugo pretiosa conexuit uno* (6.1, 118-119: *hispaniai úrnő született neked, Germánia, aki két kedves királyságot összefog egy kötelékben*). A versben visszatérő gondolat a termékenység, a nászból majdan születő utódok képét vetíti előre már az újjáéledő természet vergiliusi reminiszcenciákra épülő leírása is, és ez összekapcsolódik az állam prosperitásának képével. Brunchilde *laudatió*jában ebben a versben még hangsúlyos szerepet kap a hercegnő apja, a vizigót király is, míg a későbbi versekben éppen Brunchilde alakja fogja akár felnőtt király fiát is háttérbe szorítani jelezve talán a valós hatalmi viszonyokat.

Mikor Galsuintha meghalt, Fortunatus *consolatiót* írt halálára (*carm.* 6.5), melyben az ausztráziai udvar propagandisztikus céljait szolgálta. A versben megjelenik Brunchilde is a gyászoló testvér alakjában, aki lehet a versnek címzettje, de megbízója is. Habár Fortunatus a felszínen hallgat a gyilkosság körülményeiről, klasszikus allúziók révén a sorok között mégis megjelenik a vád Chilperich-kel szemben, akit Tours-i Szt. Gergely történetírói feldolgozásában felelőssé tett a törtétekért. Fortunatus versében a konfliktus feloldását a mennyei üdvösség gondolata hozza el: *non hanc flere decet quam paradisos habet* (6.5, 370: *nem illik azt siratni, akit a paradicsom bír*). A Hispániában gyászoló anyja és az ausztráziai udvarban gyászoló Brunchilde ismét összekötik a két királyságot a közös fájdalomban.

Fortunatus Sigibert halálát követően feltehetően csak az andeloti szerződés megkötése körüli években írt újfent Brunchilde számára. A szerződés létrejöttét is versben üdvözölte (*carm.* 10.8) kiemelve, hogy immár a béke napjai jönnek el.

A 10.7-es versben Fortunatus Szent Márton ünnep alkalmából köszönti Brunchildét és Childebertet. A szent mindvégig fontos szerepet töltött be Fortunatus költészetében, ugyanakkor Brunchilde számára is sokat jelentett: mikor hatalma megingott és menekülni kényszerült a roueni Szent Márton templomban keresett oltalmat. Fortunatus már a Galsuintha halálára írt *consolatió*ban is megemlítette Szent Mártont, kiemelve hívei nyáját védelmező, pásztori szerepét, itt pedig versében a szent áldását kéri Brunchilde és Childebert uralmára.

Szent Márton Brunchilde patrónusaként tűnik fel, így adva erős égi védelmet a királynőnek földi hatalmához. Az utolsó sorok pedig indirekt módon még szorosabbá fonják a köteléket a szent és a királynő között, egyben intésül is szolgálhatnak Brunchilde számára: tettei által válhat méltóvá a szenthez és nyerhet helyet mellette az égben.

A szintén az 580-as évek második felében Brunchildéhez írt *panegyricus*ban (*App.* 6.) Fortunatus a királynőt gyermekitől és unokáitól körülvevő anyaként ünnepli, kiemelve, hogy gyermekei házassága révén a család hatalma immár kiterjed Hispániára is, így tovább erősödött a már a nászénekekben és a *consolatio*ban is említett kötelék a vizigót és az ausztráziai udvar között. A vers a kiterjedt család egységét ünnepli középpontban Brunchildével.

A versek visszatérő elemei az uralkodókhöz címzett utódokról szóló jókívánságok, a nép jólétének hangsúlyozása, amelyek az állam stabilitását jelzik. Gyakran előkerül a vizigót és az ausztráziai királyság közötti szövetség a házasságok révén szoros összefüggésben a békével. Fortunatus ilyen módon igyekezett a maga szavaival is hirdetni patrónusai uralmának szilárdságát, másfelől a felvázolt béke és jólét egyben intés is lehetett, hogy mire kell törekednie egy jó uralkodónak. Brunchilde elé Szent Mártont állította ideálként, hozzá kell méltóvá válnia, miközben a szentre való hivatkozáson keresztül legitimitást nyerhet uralma. Habár fia nagykorúságával Brunchilde az udvarban betöltött szerepe veszíthetne jelentőségéből, a 10.7 és 10.8 verseknek ő marad a hangsúlyosabb címzettje, a hozzá írt *panegyricus* pedig a család fejeként ábrázolja.

Vizsgálataim alapján a mélyen hívő, klasszikus műveltségű Venantius Fortunatus hazánkban méltatlanul mellőzött költői életműve a korai középkor történelmének jobb megértéséhez is hozzájárul.

KORA ÚJKORI MAGYAR NEMZETTUDAT AZ ANGOL NYELVŰ FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Kutatási témám feldolgozása során kétféle megközelítést alkalmaztam. Egyfelől a 16-18. századi magyarsággal foglalkozó és Magyarországról szóló korabeli leírásokat tekintettem át, vagyis primer forráskutatást végeztem. Emellett a külföldiek magyarságképével foglalkozó hazai szakirodalmat is felmértem, vagyis a szekunder forrásokat is igyekeztem összegyűjteni.

Magyar nyelvű szekunder források terén meglehetősen gyéren feldolgozottnak tekinthető a külföldi magyarságkép. 1891 óta mindössze hat könyv és egy nagydoktori disszertáció foglalkozott kifejezetten a témával. Ezek a következők: Szamota Lajos: *Régi utazások Magyarországon* (1891), Kropf Lajos: *Régi utazók Magyarországon* (1907), Fest Sándor: *Angolok Magyarországon a reformkorszakban* (1920), Haraszi Sándor – Pethő Tibor: *Útikalandók a régi Magyarországon* (1963), G. Györffy Katalin: *Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon – idegen utazók megfigyelései* (1991), Gömöri György: *Angol és skót utazók a régi Magyarországon 1542-1737* (1994), illetve Csukovits Enikő: *Magyarországról és a magyarokról – Nyugat-Európa magyar képe a középkorban* (2013). Ezek a művek többnyire csak szemelvényeket közöltek régi útleírásokból némi magyarázószöveggel vagy valamely korszak, illetve nemzet magyarságképére fókuszáltak. Témámhoz legközelebb Gömöri György munkássága áll, ám számára még nem állhatott rendelkezésre olyan széleskörű forrásbázis, mint amelyhez hozzáférést sikerült szereznem.

Primer források vonatkozásában az Early English Books Online (EEBO) adatbázis jelentett számomra rendkívül gazdag kiindulási alapot. Ebben a digitális archívumban majdnem az összes 1480 és 1715 között kiadott angol nyelvű könyv megtalálható. Első körben a „Hungary” kulcsszót és ennek alakváltozatait használtam keresésre a tartalomban. Az összesen 2763 találat nyilvánvalóan kezelhetetlen mennyiségű forrást takart, még ha egy művön belül sokszor is fordult elő a Hungary kifejezés. Második körben csak a címben szereplő „Hungary” szavakra szűkítettem a keresést, amely 112 találatot eredményezett az 1549 és 1708 közötti időszakban. Ezek átnézése után végül 37 művet vontam be kutatásom tárgykörébe különböző mélységben.

A fent említett szakirodalomban már leírt és gyakran idézett toposzokon (pl. a magyar föld termékenysége, népének lobbanékonyága, széleskörű nyelvismerete) kívül több újszerű szemponttal is megismerkedhetünk. A 17. század vonatkozásában többször felvetődik a brit szerzők műveiben, hogy a magyarság számára indifferens a hódoltsági vagy királyi

Magyarországhoz való tartozás, mivel mindkettőben komoly sanyargatásokat és jogfosztottságot kell elviselnie. Szintén figyelemreméltó európai párhuzam, amikor a székely székek rendszerét a svájci kantonokhoz hasonlítja a szerző, azokkal mintegy azonos kormányzati formát feltételezve a korabeli Erdélyben.

Kutatási eredményeimet az ösztöndíjas időszak alatt sikeresen prezentáltam az intézményi tudományos diákkori konferencián 2020. november 12-én, továbbá a nem kötelező vállalások keretében két nemzetközi konferencián is. Az ÚNKP témámhoz szorosan kötődő témákban adtam elő a Szentpétervári Állami Egyetem 2021. február 4-ei és a londoni Etnicitás és Nacionalizmuskutató Társaság éves konferenciáján 2021. április 8-án. Mindkét előadásra angol nyelven, az érvényben lévő utazási korlátozások miatt online formában került sor. A Rubicon című tudományos ismeretterjesztő folyóirat 2021. évi 1-2. duplaszáma a magyarságkép témájára fókuszált, így ebben az évben már nem várható fogadókészség egy újabb külföldiek magyarságképét firtató cikkekre. Ennek megfelelően az opcionálisan vállalt, magyar nyelvű tudományos ismeretterjesztő cikk közlése vélhetően a jövő évre csúszik.

Összegezve tehát kutatási tevékenységemet, az 1542 és 1793 közötti időszakból mintegy 60 nyomtatott sajtóterméket szemléltem, melyből 37 tudomásom szerint korábban nem került feldolgozásra magyar kutató által.

Simon Júlia

TERÁPIÁS ÜLÉSEK KIÉRTÉKELÉSE BORDERLINE SZEMÉLYISÉGZAVARRAL DIAGNOSZTIZÁLT SZEMÉLYEK SÉMATERÁPIÁS KEZELÉSÉNEK HATÉKONYSÁG VIZSGÁLATÁBAN

Készítették: Simon Júlia¹ és Dr. Berán Eszter PhD¹

¹Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia szak

ÚNKP – Felsőoktatási Mesterképzés Hallgatói Kutatói Ösztöndíj

Pályázati azonosító: ÚNKP-20-2-I-PPKE-90

A kutatás elméleti háttere

A sématerápia a kognitív terápia második hullámához sorolható. Integratív megközelítés, mely olyan nehezen kezelhető problémák esetén is alkalmazható, mint például a borderline személyiségzavar (Young és mtsai., 2017). Jelen kutatás a borderline páciensek mentalizációban és érzelemszabályozásban megjelenő zavaraira fókuszál. Nehézséget jelent számukra, hogy maguknak vagy másoknak érzéseket, gondolatokat, vagy szándékokat tulajdonítsanak. Többszörös perspektívát tartalmazó helyzeteket kevésbé értik, spontán módon nehezen alkalmazzák a mentalizációt (Allen és mtsai., 2011). Érzelmi állapotaik gyorsan váltanak, érzelmi tudatosságuk alacsony (Gratz és Roemer, 2004). Terápiájukban célszerű maladaptív sémamódjaikkal is foglalkozni, melyek akkor keletkeznek, ha több séma együttesen aktiválódott. Ezek a módok egy adott pillanatban jelen lévő érzelmi állapotoknak és maladaptív megküzdési stratégiáknak tekinthetők (Young és mtsai., 2017).

A kutatás célkitűzései

A kutatás célja, hogy sémamód drámát tartalmazó terápiai ülések lejegyzett szövegein kvalitatív elemzéseket végezzünk. Ennek alapján pedig választ adjunk arra, milyen módon jelenik meg, milyen eszközökkel detektálható, valamint hogyan juttatható magasabb szintre az érzelemszabályozás és mentalizáció a sémamódokkal való munkában. Azaz, hogyan juthatnak el a páciensek egy nem tartalmazott, szétziláló érzelmi állapot felől egy magasabb szintű tartalmazásig, mentalizált érzelmekig, érzelmileg jelentéstartó narratívák konstruálásáig. Vizsgáltuk azt is, hogyan tudja a terapeuta ezeket a folyamatokat fejleszteni. Továbbá módszertani szempontból hogyan igazíthatók sématerápiai keretbe a korábbiakban már alkalmazott mérőeszközök.

A kutatás módszertana

Eljárás

A kutatás első lépéseként sor került a mérőeszközök kiválasztására. Ezt követően az elemzések alapjául hat, sémamód drámát tartalmazó terápiás ülést választottuk ki a terápia középső, munka fázisából. Ezek szövegét lejegyeztük, majd a négy skála szempontrendszer mentén kvalitatív elemzéseket végeztünk. A megbízhatóság növelése érdekében egy külső kódolót is bevontunk a vizsgálatba. A kutatás folytatásaként, a pályázat lezárulását követően pedig egy szegmensenkénti elemzést is végeztünk.

Vizsgálati személyek

A kutatásban részt vevő hat vizsgálati személy a Semmelweis Egyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinikáján kezelt páciensek közül került kiválasztásra. A diagnózisuk és komorbid zavarai között szerepelt többek között borderline személyiségzavar, evészavarok, szorongásos és depressziós zavarok.

A vizsgálatban alkalmazott mérőeszközök

A páciensek vizsgálatára három mérőeszközt alkalmaztunk. Az Affektusok mentális elaborációja skála vizsgálja az érzelemkifejezés módját, az érzelem toleranciáját és absztrakcióját (Lecours és mtsai., 2000). A Narratívába integrált érzelmi folyamat markerek skála segítségével elemezhető, hogy az érzelem milyen módon és mértékben integrálódik a páciens narratívájába (Angus és mtsai., 2017). A Reflektív Funkciót mérő skálával pedig a mentalizáció gyakorisága és minősége vizsgálható (Reflective Functioning Manual: Outline of scoring procedures). Végül a terapeuta által alkalmazott technikákat a Csoport Sématerápia Becslőskála segítségével elemeztük (Zarbock és mtsai., 2014). Valamint ennek kiegészítéseként további mentalizációt és érzelemszabályozást vizsgáló itemeket is alkalmaztunk.

A kvalitatív elemzések eredményei

Az Affektusok mentális elaborációja skálával végzett elemzések azt mutatták, hogy a vizsgálati személyek széles körben alkalmazták a verbalizációt. Legfőképp objektív, jól definiált szókészletet használtak az érzéseik megjelenítésére. Emellett viszont a motoros kifejezési mód sem volt elhanyagolható. A páciensek narratívái általában az Átmenetek csoportjába voltak

sorolhatók. Megkezdődik az érzelmek nagyobb fokú integrációja, az önreflexió szintje nő. Ugyanakkor sok esetben még rendezetlenek a narratívák. A Reflektív Funkció Skálával végzett elemzésekkor a Bizonytalan és az Átlagos szint volt a legjellemzőbb. Az elemzésekkor egy szegmensenkénti elemzést is végeztünk a lejegyzett szöveg egységekre bontásával. Azt találtuk, hogy a legtöbb egyezés az üléseken alkalmazott terápiás technikákat tekintve az Egészséges Felnőtt Mód kialakításának szakaszában volt. A terapeuta ebben a szakaszban minden páciensnél konzekvensen alkalmazta az érzelmi viszonyulásmódok megváltoztatását, a szükségletek validálását, a korábbi tapasztalatok újrafogalmazását és a mentalizációra ösztönzést. A páciensek teljesítményére vonatkozóan is vontunk le következtetéseket a szegmensek elemzésekor. Azt találtuk, hogy az ülések vége felé haladva, főként az Egészséges Felnőtt Mód bevezetése után gyakran jelentek meg magasabb Reflektív funkció értékek is, és Átmenetek csoportjába tartozó markerek. Összességében viszont hullámlás figyelhető meg a skálák pontszámaiban. Magasabb szintű érzelmi tartalmazás, vagy mentalizáció után is előfordultak alacsony szintű formák.

Konklúzió

A páciensek teljesítményében megmutatkozó hullámlás jól beleilleszthető a sématerápia középső, munka szakaszába. Tükrözi ennek a folyamatnak a nehézségét, az előrelépések és a visszaesések váltakozását. Az alkalmazott módszertannal kapcsolatban azt a következtetést vontuk le, hogy a sématerápiás ülések lejegyzett szövegei jó eszköznek bizonyulnak az érzelemszabályozás és a mentalizáció vizsgálatára. A szövegek elemzése lehetővé tette, hogy részletekbe menően, pillanatról pillanatra követhessük a terápia eseményeit. Az elemzésre minden skála alkalmazhatónak bizonyult. Egyedül a narratívába integrált érzelmi folyamat markerek korlátait éreztük a szövegek gyakori párbeszéd formája miatt. A későbbiekben érdemes lehet egységesebb mintával dolgozva, nagyobb elemszámmal megismételni a kutatást. Valamint kvalitatív elemzések mellett kvantitatív adatokkal is dolgozni.

Felhasznált irodalom

- Allen, J. G., Fonagy, P., és Bateman, A.W. (2011). *Mentalizáció a klinikai gyakorlatban*. Budapest: Lélekben Otthon Könyvek.
- Angus, L. E., Boritz, T., Bryntwick, E., Carpenter, N., Macaulay, C., és Khattra, J. (2017). The Narrative-Emotion Process Coding System 2.0: A multi - methodological approach to identifying and assessing narrative - emotion process markers in psychotherapy. *Psychotherapy Research*, 27, 253 – 269.

- Gratz, K. L., és Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(1), 41-54.
- Lecours, S., Bouchard, M – A., St – Amand, P., és Perry, J. C. (2000). Assessing verbal elaboration of affect in psychotherapy: A preliminary report and single case study. *Psychotherapy Research*, 10(1), 47 - 56.
- Reflective Functioning Manual: Outline of scoring procedures. (n.d.). Letöltés dátuma: 2020.12.04. Link: http://www.cmap.polytechnique.fr/~jingrebecali/research/RFtraining/RF_scoring_instructions.pdf
- Young, J. E., Klosko, J. S., és Weishaar, M. E. (2017). *Sématerápia. Gyakorlati kézikönyv*. Budapest: Magyar Viselkedéstudományi és Kognitív Terápiás Egyesület.
- Zarbock, G., Farrell, J., Schikowski, A., Heimann, I., Shaw, I., Reiss, N., Verhagen, S., Lee, C., Muste, E., Arntz, A., és Bastick, E. (2014). Group schema therapy rating scale - revised (GSTRS-R). Unpublished.

Jancsik Balázs

A JÁSZSÁG A 10. SZÁZADBAN A TÁRGYI KULTÚRA TÜKRÉBEN

Dolgozatom megírása során kettős célt tűztem ki magam elé. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézete és a Jász Múzeum, a Jászság területén folytatott közös ásatásainak feldolgozását, valamint a Jászság honfoglalás és kora Árpád-kori régészeti képének áttekintését.

A Jászságban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézete és a Jász Múzeum már több lelőhelyen folytattak kutatásokat. Ezek közül a lelőhelyek közül Jászberény–Alsómuszály homokbányán, Jászfelsőszentgyörgy–Zagyván túlon, illetve Pusztamonostor–Tözsér tanyán a negatív ásatási eredményekből kifolyólag csak szórványleleteket ismerünk. A dolgozatban utóbbi két lelőhely szórvány leletanyagának közlésére vállalkoztam, valamint Jászberény–Alsómuszály homokbánya lelőhely embertani anyagainak a publikálás után készített ¹⁴C eredményeit értékeltem. A másodjára beszolgáltatott embertani anyag ¹⁴C vizsgálatai ugyanis az illető halálát 95,4%-os valószínűséggel 890 előttre, vagyis a honfoglalás általánosan elfogadott dátuma elé helyezik.

A szórványleletek közül külön érdekes Jászfelsőszentgyörgy-Zagyván túl lelőhely ezüst dirheme, ami *terminus post quem* a 851 évre lehet keltezni. Valószínűsíthető földre kerülése meglehetősen tág időhatárok között mozog, azonban ez az eddig ismert egyetlen ilyen típusú érme a Kárpát-medencéből.

Ezzel szemben Jászfákóhalma–Béke TSZ II. lelőhelyen sikerült feltárni egy honfoglalás és kora Árpád-korra keltezhető lelőhelyet, egy 15 (vagy 14) sírből álló temetőnek feltehetően a részletét. Sajnos a sírokat mind mezőgazdasági munkák, mind a régmúltban sírablók bolygatták, így eredeti gazdagságukról teljes képet nem alkothatunk. A töredékes leletanyag alapján a közösség szegényesnek mondható, a 10. századnak legkésőbb a közepén nyithatta a temetőt, melyet a 10. század végéig biztosan használt, nem kizárt azonban, hogy a 11. században is használatban volt a temető. A temető leggazdagabb elhunytja a 3. sírban fekvő férfi lehetett, a szórvány aranyozott ezüst alapú ötvözetből készült kerek ruhaveretek pedig talán egy gazdagabb női sírra vagy sírokra utalnak.

Dolgozatomhoz kapcsolódóan készítettem egy adatbázist a Jászság és szűkebb környezetének 10–11. századi lelőhelyeiről, melyeket térképre vittem. Ez az eddigi legteljesebb

adatbázis, amivel kutató dolgozott a Jászság honfoglalás kori régészetében. A kirajzolódó kép az eddigi kutatói véleményeket a Jászságot illetően megerősíti. A Jászság nem tekinthető a régészeti leletanyag alapján önálló egységnek a honfoglalás és kora Árpád-korban, feltételezhető, hogy Heves megye hasonló korú lelőhelyeivel alkotott egy csoportot. Ugyanakkor örvendetes új eredmény, hogy az ismert jászsági 10–11. századi lelőhelyek több mint negyede, majdnem harmada 2016 óta került megismerésre, vagyis az óta, amióta a jászberényi Jász Múzeumban újraindult a régészeti kutatómunka. Ez is jól példázza, hogy egy terület kutatottságában mind mennyiségileg, mind (a feltárások miatt) minőségileg milyen drasztikus mértékben megugorhat a rendelkezésünkre álló leletanyag és információ száma, amennyiben a terület szisztematikus kutatása előtérbe kerül.

Külön érdekes az a 10. századi, de a lelőhelyek alapján akár még a 11. században is megfogható lelőhelymentes sáv, amely ezt a Heves megyei – jászsági csoportot a Közép-Tisza-vidéktől elválasztja. Az egyes lelőhelycsoportok elkülönítése nagyban függhet ezektől a lelőhelymentes sávoktól, amennyiben azok a múltban is léteztek, és nem csak a jelenkori régészeti kutatás egyenetlenségei képződnek le ilyen formán. Erre a kérdésre viszont jelenleg teljes bizonyossággal választ nem adhatunk. Beszédes ugyan, hogy a Jászság déli részén ismertek más korszak-beli lelőhelyek is, csak honfoglalás koriak nem, ugyanakkor nem is történt meg a Dél-Jászság szisztematikus terepbejárása, lelőhelyeinek feltérképezése, és a lelkes amatőrök is jóval gyakrabban járják a Jászság északi részét (vagyis maga a kutatottsága a régióknak is aránytalan). Ameddig viszont ennek a lelőhelymentes sávnak a létezését nem tudjuk bizonyítani és cáfolni sem, addig nagy bizonyossággal a térség településtörténete sem rajzolható meg. Jelen pillanatban csupán annyit tehetünk, hogy a jelenlegi kép alapján alkotunk modellt, fenntartva annak a lehetőségét, hogy ez az újabb kutatásokkal módosulni fog.

Gulás Máté

**A POZÓDIA HATÁSA A DISZJUNKCIÓT TARTALMAZÓ TAGADÓ MONDATOK
ÉRTELMEZÉSÉRE: A PROZÓDIA SZEREPE MAGYAR ANYANYELVŰ ÓVODÁSKORÚ
GYERMEKEK NYELVELSAJÁTÍTÁSÁBAN**

Kutatásom a diszjunkciót tartalmazó tagadó mondatok értelmezésével, azon belül is a tagadás és a diszjunkció logikai hatókörének kérdéskörével foglalkozik. Az idáig megjelent kutatási eredmények szerint a diszjunkció viselkedése nyelvenként eltérő lehet, és ez befolyásolja a hatóköre kiterjedését is.

Az alábbi, diszjunkciót tartalmazó tagadó mondat logikailag kétértelmű: megengedi az „egyik vagy másik nem”, illetve az „egyik sem” értelmezést is. Az (a) esetben a tagadás a diszjunkció hatókörébe esik (OR>NEG) és az „egyik vagy másik nem” értelmezés áll elő, míg a (b) értelmezés esetében a diszjunkció esik a tagadás hatókörébe (NEG>OR) és az „egyik sem” olvasat aktiválódik:

(1) János nem ette meg az almát vagy a paprikát.

(a) János az almát vagy a paprikát nem ette meg.

[János nem ette meg az almát] VAGY [János nem ette meg a paprikát] (OR>NEG)

(b) János nem ette meg sem az almát, sem a paprikát.

NEM igaz, hogy [János megette az almát vagy János megette a paprikát]. (NEG>OR)

Szabolcsi (2002) szerint az értelmezésbeli eltérések a diszjunkció és tagadás hatókörének különbségei miatt állnak fenn. Szerinte a magyarban a diszjunkciót kifejező lexikai elem, a „vagy” egy ún. Pozitív Polaritású Elem (angol rövidítéssel élve: PPI). A PPI-k olyan elemek, melyek nem lehetnek tagadás közvetlen hatókörében. Szabolcsi amellet érvel, hogy mivel a „vagy” is egy PPI, ezért nem eshet a tagadás közvetlen hatókörébe, és a NEG>OR értelmezés (speciális kivételes eseteket leszámítva) nem állhat elő.

Az idáig megjelent kutatási eredmények rávilágítottak arra is, hogy a diszjunkció értelmezése nyelvenként eltérő lehet tagadó mondatokban. Például az angol, német vagy holland anyanyelvűek az (1) mondat megfelelőjének (b), vagyis a NEG>OR értelmezését erősen preferálják, így számukra az „egyik sem” értelmezés az alapértelmezett. Más nyelvek esetében, mint pl. a mandarin, a japán vagy a magyar, az (1) típusú mondatokat megfelelőjét

(a)-ként értelmezik a beszélők, tehát ezen nyelvek esetében az OR>NEG, azaz az „egyik vagy másik nem” értelmezés a preferált.

Mivel látjuk, hogy a nyelvek különbséget mutatnak diszjunkciójuk tulajdonságait illetően, felmerül a kérdés, hogy melyik értelmezés alakul ki először a nyelvelsajátítás során. Crain, Ni, és Conway (1994) hipotézise szerint ilyen esetekben a nyelvelsajátítás útját a Szemantikai Részalmaz Elve (angol rövidítéssel élve: SSP) szabályozza. Az SSP azt mondja ki, hogy a gyerekek a nyelvelsajátítás során mindig a logikailag erősebb értelmezéseket részesítik előnyben. Diszjunkciót tartalmazó tagadó mondatok esetében ez a NEG>OR értelmezés, hiszen ebben az értelmezésben az adott mondat a lehetőségek szűkebb halmazában igaz, mint az OR>NEG értelmezés esetén. Ennek megfelelően az SSP azt jósolja, hogy a nyelvelsajátítás során a gyerekek anyanyelvüktől függetlenül először mindig a NEG>OR értelmezést fogják preferálni.

Az SSP jóslatát többen is igazolták különböző nyelvek vizsgálata során, azonban Pagliarini és munkatársai (2018) kimutatták, hogy az olasz gyerekek eltérnek ettől a mintától. Egyik csoportjuk az SSP-nek megfelelően a NEG>OR értelmezést preferálta, azonban másik részük az olasz felnőttekre jellemző OR>NEG értelmezést érte el. Pagliarini és munkatársai (megjelenés előtt) megismételték kísérletüket, magyar és francia gyerekekkel kiegészítve. Azért ezekre a nyelvekre esett a választásuk, mert a magyarban és a franciában is létezik egy ún. tagadó egyeztetéses forma (a magyarban a „*sem...sem...*”), amely a szerzők szerint felelős volt azért, hogy az olasz gyerekek egy része elérte az OR>NEG értelmezést. Az eredmények azonban azt mutatták, hogy a francia és különösen a magyar gyerekek eredményei jobban megfeleltek az SSP jóslatának, mint azt a kutatók várták volna.

Pagliarini és munkatársai (megjelenés előtt) a franciát és a magyart vizsgáló kísérlete, ugyanúgy, mint Pagliarini és munkatársai (2018), nem kontrollálta az intonációt, így nem kizárt, hogy az egyes nyelvek vizsgálataiban alkalmazott intonációs mintázatok különbségei okozták az eltéréseket a szóban forgó nyelvek eredményei között. E lehetőség plauzibilitásának vizsgálata érdekében két kísérletet végeztem. Az első kísérletben felnőtt magyar anyanyelvű résztvevők bevonásával vizsgáltam, hogy a prozódia egyáltalán befolyásolhatja-e a diszjunkció és tagadás hatókörét, és így az eltérő értelmezések kialakulását. Az eredmények megerősítették ezt a várakozást, hiszen bizonyos prozódia mellett a diszpreferált NEG>OR értelmezés a kísérletben használt két értelmezésbeli kondícióra vetítve átlagosan 34,8%-ban elérhető volt. Ez motiválta a második kísérlet elvégzését, melyet óvodáskorú magyar gyerekekkel végeztem

el. Ennek célja az volt, hogy megvizsgáljam, hogy – a felnőttekhez hasonlóan – hatással vannak-e a mondatprozódiai tényezők a magyar gyerekek mondatértelmezésére. A kísérlet eredményei megerősítették ezt, ugyanis bizonyos prozódia mellett a magyar gyerekek az SSP jóslatának ellentmondva 50%-ban az OR>NEG értelmezést érték el, míg más prozódia mellett az OR>NEG értelmezések aránya átlagosan csak 22,5% volt. Eredményeim így arra mutatnak, hogy a Pagliarini és munkatársai (megjelenés előtt) által elvégzett kísérletben talált eltéréseket valóban okozhatta a prozódia kontrollálásának hiánya. Ez a következtetés az utóbbi kísérletnek a prozódia kontrollálása mellett elvégzett megismétléséhez szolgáltat erős motivációt.

Hivatkozások

Crain, S., Ni, W., & Conway, L. (1994). Learning, parsing and modularity. In C. Clifton, L. Frazer, & K. Rayner (szerk.), *Perspective on Sentence Processing*. 443–467. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Pagliarini, E., Crain, S., & Guasti, M. T. (2018). The compositionality of logical connectives in child Italian. *Journal of Psycholinguistic Research*, 35, 5–37.

Pagliarini, E., Lungu, O., van Hout, A., Pintér, L., Surányi, B., Crain, S., Guasti, M.T. (Megjelenés előtt). How children interpret disjunction under negation in Dutch, French, Hungarian and Italian: a cross-linguistic comparison. *Language Learning & Development*.

Szabolcsi, A. (2002). Hungarian disjunctions and positive polarity. In Kenesei, I., Siptár, P. (szerk.) *Approaches to Hungarian Vol. 8*, 1–22. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Felsőoktatási Doktori Hallgatói, Kutatói Ösztöndíj

Buday Bálint

„Ó, VOLT OTT ANNYIFÉLE JÁTÉK”. VARRÓ DÁNIEL VERSES (TÜNDÉR)MESÉIRŐL

Varró Dániel a *Túl a Maszat-hegyen*nel való berobbanása óta mára a kortárs magyar gyermekirodalom egyik legnépszerűbb, emblematikus figurájává vált. Az olvasóközönség körében megfigyelhető töretlen népszerűsége ellenére gyerekkönyveinek kritikai fogadtatása mégis messze alulmaradt a 2003-as verses meseregény recepciójához képest. Az előadás alapjául szolgáló tanulmányomban a Varró-recepciónak ezt a hiányosságát igyekeztem legalább részben pótolni, a vállalkozás ambíciózussága tekintetében a *Túl a Maszat-hegyen*hez mérhető *A szomjas troll. Kis viking legendárium* négy verses meséjének vizsgálata által.

A szövegek értékelése kapcsán fontos leszögezni, hogy nem lenne szerencsés figyelmen kívül hagynunk a célközönség interpretációs képességeit, amennyiben gyerekirodalomként olvasunk szövegeket. Varró verses meséinek ugyanis közös sajátossága, hogy – ahogy arra már sokan rámutattak – kétfenekű olvasmányok, sőt népszerűségüket (legalább részben) vélhetően éppen annak köszönhetik, hogy bár explicit címzettjei a gyerekek, a szövegek számos olyan poént rejtenek, melyek elsősorban a felnőtt befogadót célozzák, amennyiben a gyerekbefogadók életkorukból is fakadó műveltségi hiányosságaik vagy a meséhez való alapvetően eltérő viszonyuk miatt ezeket nem vagy „nem úgy” értik. Ebből adódóan érdemes megvizsgálni, hogy *A szomjas troll* ad-e, és ha igen, milyen választ ad a recepcióban a *Túl a Maszat-hegyen*nel szemben megfogalmazott aggályokra, még ha ezek az alapvetően pedagógiai-pszichológiai irányultságú kérdésfelvetések kevésbé termékeny elemzői szempontoknak tűnnek is, mint a forma, a beszédmód vagy a hagyományhoz való viszony vizsgálata. A művek ezirányú faggatását indokolja az is, hogy a negatívabb hangvételű kritikák a *Túl a Maszat-hegyen* esetében sohasem a mű esztétikai minőségét kérdőjelezték meg, hanem az explicit célközönség (vélt) igényeinek való megfelelést vonták kétségbe.

Emellett és részben ebből adódóan azt vizsgálom, hogy a tündérmese műfaji hagyományához való viszonya tekintetében milyen elmozdulások figyelhetők meg *A szomjas troll* szövegeiben a *Túl a Maszat-hegyen*hez képest, ugyanis a tündérmese műfajának való meg(-nem-)felelés a 2003-as kötet esetében szintén központi kérdésként exponálódott a recepcióban. Ennek oka, hogy a mese nem egyszerűen szépirodalmi, de a befogadók felől nézve

alkalmazott irodalmi műfajként is tételeződik, ebből adódóan egészen más elvárásokkal néz szembe, mint egy „tisztán szépirodalmi” műfaj. Varró verses meséinek elemzése során ennek fényében arra igyekszem rámutatni, hogy hogyan tud érvényesülni a poétikai innováció igénye egy olyan műfajban, amely esetében a műfaji követelmények relativizálását a szakmai recepció – mondván, hogy a klasszikus tündérmesei sémától való elkülönbözés éppen a tündérmese világmagyarázó, a gyerekbefogadó számára stabil etikai viszonypontokat kijelölő funkciója ellenében hat – nem nézi jó szemmel.

Végül kitérek a verses mesékben megjelenő forma és tartalom viszonyára is, mely szintén szorosan összefügg a művek *all-age* jellegével, amennyiben Petőfi Sándor *János vitéze* óta a műfaj egyik legalapvetőbb sajátossága éppen az, hogy a művelt felnőtt olvasó számára is élvezhető módon talál egy alapvetően (ma már inkább) gyerekeknek szóló történetet. De ahogy arra rámutatni igyekszem, itt is többről van szó annál, hogy Varró a klasszikus irodalmi formákba való ültetés által kívánja lekenyerezni a felnőtt (fel)olvasókat.

Sárhegyi Tamás Felicián

ASZIMMETRIKUS ELLENFOGALMAK TÖRTÉNETI-POLITIKAI ELEMZÉSE A 20. SZÁZADI KANADAI MAGYAR EMIGRÁCIÓS SAJTÓBAN

Előadásom témája a kanadai magyarság egyes társadalmi-, politikai- és ideológiai alapon formálódott közösségeinek sajtóorgánumait elemzése és vizsgálata. Ezen vizsgálat során áttekintem, hogyan és milyen formában definiálták önmagukat, és hogyan határozták meg saját identitásukat a vélt vagy valós szembenálló közösségek, csoportok, emberek. A konkrét forrásokat tekintve főleg a *Kanadai Magyar Munkás* című folyóirat karikatúráit, képi megjelenéseit elemzem, illetve megkísérlem összevetni a vele ellentétesnek nevezhető politikai oldalt reprezentáló, konzervatív-jobboldali *Kanadai Magyarság* folyóirat hasonló jellegű illusztrációival. A hangsúlyt mind a kettő esetben az ellenségképek létrehozásának eszközeinek megfigyelésére és vizsgálatára helyezem. Az analízis során a források bemutatása mellett arra is kifejezetten törekszem, hogy kontextusba helyezzem a címben szereplő „aszimmetrikus ellenfogalmak” kifejezést, amely fogalomtörténeti szempontból az elmúlt évtizedekben nagy népszerűségnek örvendett. Továbbá célom, hogy röviden, de a szükséges keretek között szót ejtsek az alkalmazott módszerekre, megközelítési- és vizsgálati módokra. Mindemellett a bevezető keretei között röviden bemutatásra kerül a kanadai magyarság mint emigrációs és diaszpóra közösség(ek) történeti kialakulása.

A kutatás alapját az a kérdés adta, hogy vajon milyen kategóriák mentén jelenítették meg és ezáltal konstruálták az adott lapok az ellenségeiket? Milyen speciális, lokális, az idegen nyelvi és kulturális környezetből adódó reprezentáció figyelhető meg? Az előzetes ismeretek és kutatások alapján az alábbi hipotézisek kerültek definiálásra: az ellenségkép-kreálás elsősorban ideológiai és másodsorban nemzeti kategóriák mentén valósult meg. Az ellenségkép-konstruálásban markánsan jelennek meg az angolszász kulturális- és sajtóregiszterek, kifejezetten a képi narratívában.

Az előadásom során továbbá igyekszem kibontani és bemutatni a kanadai magyarság történetének egy kevésbé ismert részét, amely szorosan kapcsolódik az egymással szorosan szembenálló ideológiai alapon szerveződő közösségek a nyílt publikus térben zajló állandó konfliktusával. A *Kanadai Magyar Munkás* fennállásának legnagyobb részében nyíltan kommunista retorikát folytatott, és a hírközlésen túl a hasábjain megfigyelhető az ideológiai alapú ellenségkép-konstruálás folyamata. Ezen folyamatba a következő tematikus egységek

figyelhetők meg: a világpolitikával foglalkozó toposzok, amelyek leginkább a nácizmusra és a fasizmusra reflektálnak. A magyarországi rendszeren belüli ideológiai folyamatokkal foglalkozó és a kanadai társadalmon belüli „ellenségek” kijelölése, akik nem voltak sokban különbözöek, mint a magyarországi kommunisták ellenségei és „bűnbakjai”. Ezek közé tartozott a tőkés, vagyonnal rendelkező társadalmi rétegek, a kanadai jobboldali politikusok, farmerek és egyházi személyek. Az aszimmetrikus ellenfogalmak koselleck-i elméleti felvetései mentén való elemzés során ugyanazon folyamatok feltárása megvalósítható a kanadai magyarság sajtóorgánumainak vizsgálata során is, sőt sokszor az eredeti elmélet alapfogalmai explicit felfedezhetők egyes szöveggörnyezetekben és képi ábrázolások során. A *Kanadai Magyarság* konzervatív-antikommunista folyóiratot kontrollcsoportként igyekeztem bevonni a kutatásba. A rendkívül szegény képi és grafikus megjelenítéssel működő lap csak kevés példát tudott szolgáltatni az ellenfogalmak aszimmetrikus voltára és sokkal inkább a szöveges-nyelvi környezetben reflektált a *Kanadai Magyar Munkás* állításaira. Ha igen, ott is inkább a nyíltan kommunista közösség magyarságának és magyarságtudatának megkérdőjelezése került előtérbe, semmint a kanadai magyarság baloldali tagjainak megbélyegzése, vagy ha igen, az sokkal inkább konkrét személyekre, tehát újságírókra és lapszerkesztőkre vonatkozott. Az eredetileg feltett kérdéseimre részben tudtam válaszokat kapni a kutatások során és a hipotéziseimet részlegesen sikerült alátámasztanom. Tehát arra a kérdésre, hogy vajon milyen kategóriák mentén jelenítették meg és konstruálták ezáltal az adott lapok az ellenségeiket, a válasz egyértelműen az, hogy az ellenségkép-kreálás elsősorban ideológiai és másodsorban nemzeti kategóriák mentén valósultak meg. A speciális nyelvi és kulturális közeggel kapcsolatos kérdéseimre pedig válaszként kijelenthető, hogy nagyobb arányban van jelen az önálló képi megjelenítés a karikatúrák esetében. Tehát a felállított hipotéziseim csak részlegesen bizonyosodtak be. Mindazonáltal egy komplexebb kép nyerhető ezáltal a Kanadában élő magyar emigrációs és diaszpóra közösségek történetére és egymással való egykori kapcsolatára, amely törésvonalak a mai napig elhúzódnak.

Schranz Áron Sebestyén

BÁCSKA-TOPOSZOK A SZÁZADFORDULÓ IRODALMÁBAN

A 19. század végén – elsősorban Gozdsu Elek, Herczeg Ferenc, Papp Dániel és Ambrus Zoltán révén – megszülettek a Délvidék első jelentős irodalmi reprezentációi. Ezek közül kitüntetett figyelmet érdemel Papp elbeszélésciklusa, a *Tündérlak Magyarhonban* (1899), mely a Budapesti Hírlap gondozásában látott napvilágot, *Vidám bácskai történetek* alcímmel. A kötet prologusában, mely A Hét hasábjain (közel teljes terjedelmében) önállóan is megjelent, Papp játékos iróniával hozza mozgásba, illetve lényegíti át a régióval kapcsolatos legelterjedtebb képzeteket. Az előszó tehát, amellet, hogy kulcsként szolgálhat a szövegegyüttes értelmezéséhez, remek kiindulópont a századforduló Bácska-képének rekonstruálásához. Kutatómunkám során – a vonatkozó szépirodalmi szövegek mellett segítségül hívva pl. Az *Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képpen* Badics Ferenc által írott Bácska-fejezetét is – igyekeztem tágabb kontextusba helyezni a prologusban megjelenített regionális toposzokat.

Bácska mint „sáros ország”

„De ugyanez a szép, szelíd tájék ősszel szintén átváltozik olyan fekete tengerré, mint a volhyniai haza. S ha én a művelt nyugatit olyankor levinném hozzánk, hát akkor bizonyosan nekem is így szólna ő: „Micsoda sár, micsoda rengeteg sár! S ön ezt a sáros országot Tündérlaknak hívja!” (PAPP 1980: 5) A *Tündérlak Magyarhonban* előszavában Papp többek között centrum és periféria viszonyrendszerében értelmezi szülőföldjét, fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy interpretációjában nem nagyváros és vidék, hanem a „művelt Nyugat” és az „elmaradott Kelet” opozíciójának toposzát hozza játékba, a rá jellemző ironikus látásmóddal. A prologus idézett részletének sár-metaforája, melyre egyébiránt a vajdasági magyar irodalom egyik legismertebb toposzának előképeként tekinthetünk (BENCE 2015: 169–170, vö. KOVÁCS 2014: 382), mindenekelőtt a ciklus novelláiban megjelenített régió modernizációs folyamatoknak ellenálló társadalmi környezetének komótosságával, ráérős, szemlélődő életvitelével állítható összefüggésbe, ennél fogva pedig a civilizációs elmaradottság képzetével.

Bácska, a „magyar Gascogne”

„Ha volnék doktor an dékadánsz, nevezném a »magyar Gascogne« -nak e szülőházát, mert az én otthonom is éppúgy mosolyog, s az ő harangjai is oly édesen szólnak, mint azok ottan: »Halld, vándor, a Provánsz nincs ide messze!«” (PAPP 1980: 5–6) Az idézetben szereplő

„magyar Gascogne” elnevezés hagyományosan Sáros vármegyéhez tartozott, korántsem Papp ugyanakkor az egyedüli, aki Bácska vonatkozásában alkalmazta a vizsgált szókapcsolatot. Bár arra a sajátos, jóllehet nem kizárólag egyetlen térséghez köthető magatartásra, melynek következtében Sáros (vagy éppen a „szülőháza”) rászolgált az elnevezésre, Papp nem reflektál elbeszélésciklusa prologusában (sőt mintha a tájkarakter mentén volna párhuzamot Gascogne és Bácska között), feltehetően nem véletlen, hogy beépítette gondolatmenetébe a századforduló táján népszerű toposzt. A „gascogne-iság” összetevői (lásd „*Kedves, játszi nagyolás, a pompa tüntetése, a vendégszeretet túlozása, nagyot mondás, csalafinta becsapás [...]*.” [TÓTH 1910: 299]) ugyanis lépten-nyomon felbukkannak a régió korabeli irodalmi reprezentációiban, így többek között a *Tündérlak Magyarhonban* elbeszéléseiben is. Szemben Herczeg „Gyurkovics-trilógiájával” vagy éppen Ambrus *Giroflé és Girofla* (1901) című kisregényével Papp elbeszélésciklusában ugyan nem jelennek meg a bácskai dzsentrik hivalkodó gesztusokkal tarkított, napokig, sőt akár hetekig is elhúzódó mulatozásai, a „gascogne-iság” legfontosabb velejárója, látszat és valóság sajátos kapcsolata e szövegegyüttesben is hangsúlyos szereppel bír.

A „korhely” bácskaiak

„Az egész világon tudniillik nincs olyan elrágalmazott vidék, mint a miénk. Az országban azt hiszik, hogy nálunk a társadalom legkülönbözőbb rétegei folyton isznak [...]. Haj, micsoda rágalom ez! És mégis minden elterjedt.” – reagál Papp a századforduló környékén minden bizonnyal leggyakrabban visszatérő bácskaiakkal kapcsolatos sztereotípiára, melyet aztán – nem kevés humorral – „geológiai törvényként” interpretál (PAPP 1980: 6–7). Az ivásra, illetve mulatozásra való hajlam toposza, mely nyilvánvaló összefüggésben áll a „magyar Gascogne” képzettel, gyakorlatilag elengedhetetlen alkotóeleme ekkortájt a részint vagy egészében a térségben játszódó (vagy legalábbis bácskai szereplőket felvonultató) irodalmi szövegeknek. Lovik Károly *A kertelő agár* (1907) című kisregényében pl. az agarászó bácskai urak marginális szerepe abban merül ki, hogy derűre-borúra meghúzzák csutorájukat. Az *Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben* Bácska-fejezetében az ivás mint közösségi gyakorlat jelenik meg, elsősorban a bunyevác etnikum (a bácskai magyarság által is elsajátított) népszokásai kapcsán. Badics tanúsága szerint a bunyevácok között komoly tekintélynek örvendett „a borívó tehetség”: míg a lányok szépségükkel, esetleg ruházatukkal tűntek ki, addig a legények „szép lovuk” mellett leginkább ezzel az adottsággal vívhatták ki a közösség elismerését – esetükben tehát az ivás nem kizárólag a tiszteletadás, hanem a versengés eszközeként is szolgált. A virtus bizonyítására, illetve általában véve a féktelen mulatozásra a lakodalmak mellett a keresztelők,

sőt a halotti torok is kiváló alkalmat nyújtottak. A századforduló táján népszerű válik az a narratíva, mely a régió vonatkozásában egyén és közösség pusztulását a mértéktelen ivás és mulatozás következményeként határozza meg, ezzel párhuzamosan ugyanakkor megjelenik a térség lassú civilizálódásának képzete is. Iványi István pl. a *Szabadka Szabad Királyi Város története* második kötetében (1892) finom gúnnyal nyilatkozik a bunyevácok borfogyasztási szokásairól, leszögezi ugyanakkor, hogy a társas ivás kultúrája valamelyest konszolidálódott a század második felében.

A „fölszín alatti Bácska”

„...De a Kárpátoktól Adriáig azért folyton mosolyognak rajtunk, és nem tudják, hogy a fölszín alatt mi van nálunk!... Mi van a fölszín alatt a Bácskában?!... Haj, ha ők azt tudnák!...” (PAPP 1980: 8) Papp egy tündérkastélyról szóló „legenda” felelevenítésével érzékelteti a „fölszín alatti” Bácska létezését. E varázslatos föld alatti világ kizárólag az bennfentesek számára érhető el, a kívülállók előtt rejtve marad: „Hogy is kaparná ki azt idegen patkó?!... A Pegazusnak, a patkónak odavalónak kell lenni, hogy a füvek és nádasok alatt megtalálja a tündérkastélyt. Mert az megvan nálunk [...]” (PAPP 1980: 9) A bennfentes-kívülálló ellentét, illetve a határátlépés aktusa a térség vonatkozásában többek között A *Gyurkovics-lányok* (1893) kerettörténetében is megfigyelhető: ebben Herczeg fővárosi narrátor-szereplője, aki egy keresztelő okán utazik a Szerémségbe, beavatást nyer a délvidéki életvitel nexusaiba, elhagyva ezzel kívülálló pozícióját. (SCHRANZ 2019: 162–163) Az a tény, hogy az imént említett regionális történetekben Bácska olyan térségként reprezentálódik, ahol az idegenből érkezőnek beavatást kell nyernie, vélhetően összefüggésben áll a régióval kapcsolatos, a századforduló környékén meglehetősen elterjedt aranykor képzzel. A délvidéki régió a dualista korszakban az ország egyik legígéretesebben fejlődő térsége volt (GULYÁS 2006: 56–57), ami talán magyarázatul szolgálhat arra, hogy a „haza éléskamrájának” is nevezett Bácska bizonyos szövegekben mint Kánaán vagy Eldorádó jelenik meg.

Tóth Boglárka

ÚJABB ADATOK A KÁRPÁT-MEDENCEI 10. SZÁZADI KÉTÉLŰ EGYENES KARDOK KÉSZÍTÉSTECHNIKAI HÁTTERÉHEZ

A 10. századi Kárpát-medencei kétélű egyenes kardok hazai kutatása napjainkban egyre nagyobb népszerűségnek örvend. A téma már csak azért is nívumnak számít, mert kutatása interdiszciplináris jellegű, vagyis nem csak történeti és régészeti szempontból lehet vizsgálni ezeket a tárgyakat, hanem az archeometria-archeometallurgia, elsősorban a metallográfia módszertanát felhasználva technikatörténeti szempontból is. Ennek tükrében a kutatásom elsősorban a téma műszaki/technikatörténeti jellegű megközelítésével foglalkozik, aminek aktualitása számos okkal indokolható. A kardok archeometriai-archeometallurgiai vizsgálatával meghatározhatóvá válnak az egyes leletek készítése technikai folyamata, így választ kaphatunk a korszakban alkalmazott technológiához kapcsolódó kérdésekre is. Az ösztöndíjas időszak alatt elvégzett vizsgálatok és a jövőbeni kutatások eredményeinek összegzésével egy olyan szakmai katalógus összeállítása van folyamatban, mely nem csak hazai, hanem nemzetközi szinten is hiánypótló jellegű mű lesz, valamint további lehetőségeket nyitna a haza kutatás számára, illetve a tudományágok közötti kommunikáció és együttműködés elősegítésére is.

A pályázattal kapcsolatos munkát egy olyan interdiszciplináris kutatócsoport tagjaként végeztem el, amely a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézetének és a Miskolci Egyetem Archeometallurgiai Kutatócsoportjának munkatársaiból áll. A kardok metallográfiai vizsgálatát a Miskolci Egyetem Műszaki Anyagtudományi Kar Fémteni, Képlékenyalakítási és Nanotechnológiai Intézet laboratóriumában Dr. Barkóczy Péter és Kovács Árpád végezte el, az XRF-es vizsgálatokat pedig Dr. Török Béla (Miskolci Egyetem, Műszaki Anyagtudományi Kar, Metallurgiai Intézet) készítette el.

A kardleletek teljes metallográfiai és kémiai vizsgálata több lépésből áll, melyek közül az első a röntgenvizsgálat, ami azonban nem minden esetben szükséges. Ezt követően történik az XRF-es vizsgálat (hordozható röntgenfluoreszcens spektrometrométer; Oxford Instrument X-MET8000 Expert), a mintavételezés, mikroszkópos és EDS vizsgálatok, majd a mikrokeménységmérés. Az ösztöndíjas időszak alatt vizsgált kardok mintáját a Miskolci Egyetem Műszaki Anyagtudományi Karának egyik műhelyében vágta ki, majd a kimetszett darabokat hidegen szilárduló műgyantába ágyazták, előkészítve így a folyamatot követő

csiszolásra, maratásra, majd pedig a mikroszkópos vizsgálatokra. A mintákról készült felvételeket számítógéppel vezérelt mozgó tárgyasztalú, Zeiss AxioImager optikai mikroszkóppal (max. 1000-szeres nagyítás), illetve Zeiss EVO MA10 típusú, EDAX energiadiszperzív mikroszondával felszerelt pásztázó elektronmikroszkóppal készítették. A Vickers-féle keménységmérést pedig Instron Wolpert keménységmérővel végezték el.¹

Az ösztöndíjas időszak alatt összesen öt kard és két kardtöredék vizsgálata történt meg, a leletek adatait az alábbi táblázat foglalja össze²:

Megnevezés/Lelőhely	Őrzési hely és leltári szám	Kivágott minták
Kunágotai kard/Boldog Antal földje 1. sír	Móra Ferenc Múzeum, Szeged/ 53.170.1	Markolatszerelék – 2 minta Penge -1 minta
Vörsei kard (Vörs-Papkert B temető)	Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár/1957.02.01	Penge – 1 minta
Veszprémi szórványlelet	Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém	Penge – 1 minta
Makói és kömpöci kardtöredék	Magyar Nemzeti Múzeum és Móra Ferenc Múzeum, Szeged/53.174-13/ Makó – Obj. Szám: 298	Metallográfiai vizsgálatra alkalmatlan
Kiskundorozsmai szablamarkolatú kard (Vöröshomok-dűlő)	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	Keresztvas -1 minta Markolattüske -1-minta Penge -2 minta
Szegedi szablamarkolatú kard (Csongrádi út 1. sír)	Magyar Nemzeti Múzeum	Markolattüske – 1 minta

¹ A metallográfiai és kémiai vizsgálatokról részletesen lásd: Török 2013, 38.

² A táblázatban felsorolt kardokról bővebben lásd: Bakay 1965, 10; Kovács 1994-1995, 153-189.

A táblázatban felsorolt leletek közül kettő (a kömpöci és makói kardtöredék) metallográfiai vizsgálatra sajnos alkalmatlan volt, viszont a többi kard készítése technikai szempontból igen változatos és érdekes képet mutatott. Általánosan elmondható, hogy a megvizsgált kardok szövetszerkezeti és készítése technikai szempontból is eltérnek egymástól. A legbonyolultabb képet a kiskundorozsmai szablamarkolatú kard és a kunágotai kard mutatta, utóbbiról jelen előadás keretén belül részletesebben is beszámolok.

Az ösztöndíjas időszak alatt a vizsgálati eredmények egy nemzetközi konferencián (EMBERS2021, Oxford) kerültek publikálásra. Ezen felül a kutatás során további két idegen nyelvű és egy magyar nyelvű tanulmány kézírata készült el. A témáról átfogóan az ösztöndíjas időszakra tervezett (2021 tavasza), de 2021 őszére elhalasztott *European Association of Archaeologists* (EAA) által szervezett nemzetközi konferencián fogok beszámolni.

Bibliográfia

Bakay 1965: Bakay Kornél: Régészeti tanulmányok a magyar államalapítás kérdéséhez. *Dunántúli Dolgozatok 1.* 195. Pécs, 10.

Kovács 1994-1995: Kovács, László: A Kárpát-medence kétélű kardjai a 10. század 2. feléből. Adattár. *CommArchHung*, 153–189.

Török 2013: Török Béla: Archeometallurgia. Miskolci Egyetem, 38.

Vámos Violetta

A BUKOLIKO-DAPHNÉI NŐALAK SZEREPE VÖRÖSMARTY MIHÁLY SZÉPIRODALMI KONCEPCIÓJÁBAN

A közelmúltban került be a Vörösmarty-kutatás látóterébe a költőre legmarkánsabb hatással lévő esztétikai-filozófiai irányzat, az *új mitológiai koncepció* vizsgálata. Szajbély Mihály és Gere Zsolt egyaránt foglalkozott Vörösmarty Mihály epikus költeményeinek a német gondolkodók (Herder, Schlegel-fivérek és magyarországi közvetítőjük, Schedius Lajos János) hatására utaló esztétikai indoklásának feltárásával. Disszertációm témája az antik szövegek hatása Vörösmarty Mihály műveire, amely hatás szövegátvételek és cselekmény- illetve karakterformálás tekintetében is megfigyelhető. Eddigi kutatásom során kapcsolatot fedeztem fel Vörösmarty Mihály epikus és drámai szövegei és az Ovidius *Metamorphoses* című művében szereplő Daphné-történet, illetve Vergilius *Bucolica* című művének darabjai között is. Az antik szövegek megidézését főként a női karakterek tekintetében vizsgáltam, azonban hatásuk a férfi karakterek esetében is megfigyelhető. Vörösmarty Mihály epikus és drámai karaktereinek jelenléte szinte végigkíséri a költő életművét: bár az epikai művek írásával az 1830-as években felhagyott, drámai műveket még jóval a (receptiótörténet szerint a legkiforrottabb művének tartott) *Csongor és Tünde* megjelenése után, a 40-es években is írt. Női és férfi karakterei javarészt hasonlóságot mutatnak a korszak nagyhatású romantikus szerzői, a Kisfaludy-fivérek epikus és drámai alakjaival, azonban a *Csongor és Tünde* címszereplőit egészen másfajta személyiséggel ruházta fel: míg a Kisfaludy-féle szereplők a középkori nő- és férfiideálból született, barokk vadászydilli tulajdonságokkal rendelkező szentimentalista, biedermeier jelenetekben ábrázolt, a díszletek által meghatározott, sematikus karakterek, addig Vörösmarty megteremtette a boldogságát (és alapvetően nem Tündét) kereső, feminin tulajdonságokkal rendelkező Csongort, illetve a saját vágyait megfogalmazni és elérni képes, ebben a tekintetben a korábbi irodalmi nőalakokhoz képest maszkulinnak tekinthető Tündét. A nőies tulajdonságokkal is rendelkező férfiak és férfias tulajdonságokkal is rendelkező nők ábrázolása azonban Vörösmarty egyéb műveiben is megfigyelhető. Kutatásomban arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy milyen alkotói technikák segítségével tudta a szerző – a korszakban egyedülálló módon – ábrázolni a karakterek nemével ellenkező személyiségrészüket is, és ez milyen módon árnyalta alakjainak összetettségét.

Vörösmarty esztétikai nézetei kimutathatóan sok szállal kötődnek az egyik tanára, Schedius Lajos János által képviselt filozófiai tanokhoz. Többek között Schedius Lajos

közvetítésének hatására honosodott meg a magyar irodalomban a Herder és a Schlegel-fivérek által megfogalmazott újmitológiai koncepció, miszerint a klasszikus mitológiai rendszerek átvétele helyett a költők feladata az azok alapján a saját nemzeti mitológia megalkotása, ami kapcsolódik mind a romantika alapját jelentő nemzeti múltba való visszavágyódás, mind az eredetiségkultusz szemléletéhez. Jelen kutatásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen szerepe van a schediusi újmitológiai alapú esztétikai alapelveknek a Vörösmarty költészetében megvalósuló, mitologizáló irodalomszemléletben, illetve milyen célrendszer tekintetében értelmezhetők bukolikus és daphnéi nőalakjai: mennyiben tarthatta a költő meghatározónak a hazafias eszmék művészetalapú reprezentálásának módozataiban az ókori szövegek nőábrázolását.

Előadásomban azt szeretném rekonstruálni, hogy milyen céljai lehettek Vörösmartynak az antik művek történetelemeinek saját szövegvilágába való bevonásával, és ez a szándék mennyire nevezhető explicitnek a költő dramaturgiai elvei vizsgálatának tükrében. Vörösmarty drámai karaktereinek mitológiai motiváltságát is vizsgálat alá szeretném vonni, hiszen termékeny drámaírói munkássága során állandó karaktereket szerepeltetett műveiben, dramaturgiai képzettségére azonban Schedius Lajos János, a pesti magyar, illetve német színház dramaturgjának esztétikai tudása is jelentős hatással lehetett.

Vargyas Júlia

„SZINYEI MERSE PÁL EMLÉKEZETÉNEK KINCSESKAMRÁJA.”³ EGY KÁNON (RE)KONSTRUKCIÓJA

A magyar művészettörténet elbeszélése során Szinyei Merse Pál nemcsak mint művész, hanem mint emberi nagyság, ideál is kanonizálódott az 1896-ban történt felfedezését követő rajongásnak köszönhetően, mely a művész halálával mit sem enyhült, épp ellenkezőleg: kijelenthetjük, hogy a Szinyei-kultusz a két világháború közti periódusban vált örökérvényű evidenciává, „az utókor művészi és erkölcsi erőforrásává”.⁴ A Szinyei iránti tisztelet elsősorban a művész köré szerveződött baráti társaság, majd a mester halálát követően az ő égisze és neve alatt megalakított egyesület, a Szinyei Merse Pál Társaság (1920–1951) művészeinek, íróinak és a művészeti közéletben magas hivatalokat betöltő tagjainak lelkiismeretes tevékenysége révén vált igen hamar hivatalosan is kikiáltott fenoméná.⁵ Az elkészült tanulmány célja, hogy feltárja a Szinyei-jelenség toposzait, retorikai eszköztárát, történelmi beágyazottságából eredő sajátosságait, és a kánon jellegzetességeit a Szinyei Társaság tevékenységének fényében. Ehhez a kutatómunkához elsődleges forrásként a társaság éves serlegbeszédei szolgáltak. Habár Szinyei művészetéről és annak értékeléséről befogadhatatlan mennyiségű irodalom született, a tiszteletére elmondott beszédek („magasröptű esztétikai fejtegetések”!)⁶ tanulmányozása mindezidáig elmaradt.

A társaság 1920-ban megfogalmazott programpontjai között „Szinyei emlékének istápolását” tartotta a legfőbb feladatnak. A művész halálának évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia nagytermében a közönség számára nyitott díszközgyűlést rendeztek, ahol az egyesület éves működésének ismertetése után a mesterről és művészetéről tartottak szakmai előadást. Meller Simon ezt a közéleti eseményt „zöld asztal körül elhelyezkedő komoly hivatalos emlékünnepeyként” nevezte meg, de úgy vélte: „Szinyei Merse Pál szellemének tán kedvesebb a fehér asztal köré gyűlt barátok

³ Idézet: Csók István serlegbeszéde az 1926. évi Szinyei-lakomán. *Magyar Művészet* II. évf. 1926. 33.

⁴ Idézet: Molnár Géza serlegbeszéde az 1925. évi Szinyei-lakomán. *Magyar Művészet* 1926. 36–37.

⁵ A társaságról született irodalmak: Tóth Antal: A Szinyei Merse Pál Társaság. In: *Magyar Művészet 1919–1945*. Szerk. Kontha Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 72–74.; Bajzáné Szinyei Merse Anna: A Szinyei Merse Pál Társaság történetéből (1920–1951). In: *Szinyei Merse Pál Társaság 1920/1992*. Vác, 1994. o. n., másodközlése: *Szinyei Merse Pál Társaság 1992–2002*. Szerk. Szemadám György. Budapest, 2002. 5–7.; Vargyas Júlia: Baráti társaságtól az egyesületi kapcsolathálóig. A Szinyei Merse Pál Társaság története 1920–1951. In: *Kép és Kultusz. Szinyei Merse Pál művészete*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2021. (Megjelenés alatt)

⁶ Molnár C. Pál serlegbeszéde (1944). *Szépművészet* 5. évf. 1944. 3. sz. 105–107.

megemlékezése”, azaz a Royal Szálló, esetenként a Hungária Szálló, vagy a Fészek Klub nagytermében évente megrendezett Szinyei emléklakoma.⁷ Az összejövétel ötlete 1922-ben született, mikor Kálmán Jenő, a társaság egy pártoló tagja egy gótikus serleget ajándékozott az egyesületnek acélból, hogy a serleg kiürítésével szimbolikusan is megidézhesse a mester szellemét.⁸ A serlegbeszédnek ez idő tájt bevett gyakorlata volt; mondhatni minden valamirevaló egyesület Széchenyi István – a Magyar Tudományos Akadémiát megalakító – serlegbeszédének hagyományát elevenítette fel. Az ajándék serleget 1922 decemberében avatta fel Petrovics Elek; beszédében a serlegbeszéd kutatásának legfőbb indítékát, okát fogalmazta meg, miszerint „Szinyei szellemének gazdagsága olyan nagy, hogy minden idő kikeresheti belőle a tanulságot” – azaz a harminc év alatt elhangzott laudációk nemcsak a Szinyei-értékelés sokszínűségét és egyezéseit, hanem tulajdonképpen a korszak látletét is elének vetítik.⁹

A serlegbeszédnek három típusát különböztethetjük meg: volt, aki *személyes* emlékeit osztotta meg a közönséggel (Csók István, Molnár-C. Pál), egyesek magas retorikai értékkel bíró *szónoklatot* tartottak (például Molnár Géza, Preszly Elemér, Szőnyi István, Farkas Zoltán, Jeszenszky Sándor), a művészettörténészek, és egyes művészek pedig elsősorban szakmai, *tudományos* koncepciókat fogalmaztak meg (melyek közül kiemelkedik Réti István kritikai megközelítésű beszéde). Ami közös bennük, hogy mind egy-egy tézis mozaikköveit hordozzák: olyan *gondolatokat*, melyek a társaság megalapításával „erjedőben voltak (...), s csak lassan értek *meggyőződéssé*, hogy aztán annál szigorúbb *elvekké* váljanak”.¹⁰ Ezek a múlt században megszületett szilárd eszmék azóta is mint díszes keretlécek ölelik körbe és óvják az örökül kapott Szinyei-képet. A művész állandó jelzői – úgymint megalkuvásmentes, derűs, kedves, impresszionisztikus, nemzeti magyar és egyben európeér – a magyar művészettörténet-írást mai napig meghatározzák; a múlt században kialakított és mély gyökereket vert terminológia mit sem veszített létjogosultságából.¹¹

⁷ Meller Simon serlegbeszéde az 1935. évi február havának 4. napján tartott Szinyei-lakomán. *Magyar Művészet* 1935. XI. évf. 58–59.

⁸ A középkori díszserleg a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában található 20709/1980 ltsz. alatt.

⁹ Petrovics Elek: Emlékezés Szinyei Merse Pálról. (A Szinyei-Társaság lakomáján elmondott serlegavatató beszéd). In: Petrovics Elek: *Élet és művészet*. Athenaeum, Budapest, 1937. 179–183.

¹⁰ Bernáth Aurél: Emlékbeszéd a Szinyei-vacsorán. *Magyar Csillag* I. évf. 1942. 161–163.

¹¹ Például 2019-ben *Szinyei impressziói* címmel nyílt kiállítás Kaposvárott és Nyíregyházán, melyhez Prokopp Mária *Európai szellem – magyar lélek* címmel írt értekezést. Prokopp Mária: Európai szellem – Magyar lélek. *Magyar Szemle*. Új folyam XXVIII. 9–10. szám. 2019. szeptember–október. 38–48.

1922 és 1949 között Szinyei művészetére és személyére az alábbi gondolatok rögzültek mintegy tézisekké:

1. A teremtő géniusz – megalkuvásmentes zseni

A tétel a Szinyei-kultusz ellentmondásait foglalja magába. Szinyei századvégi felfedezése a művészkultusz hagyományainak átalakulása idején történt, ennek megfelelően már a 20. századra jellemző meg-nem-értett zseni típusát tisztelték benne (legfőbb érdemének az egyéniséghez, a művészi szabadság eszméjéhez való ragaszkodását tartották), de továbbra is a 19. századi művészfjedelmet megillető laudációk keretében éltették. És míg a korai, forradalminak kikiáltott műveket lelkes ovációban ünnepelték (elsősorban a *Majálist*), addig a már beérkezett művész kései műveiről megoszlottak a vélemények. Érdekes, hogy mind a művészvilág, mind a hivatalos körök és a közönség mást és mást látott az ikonná vált Szinyeiben.

2. A magyarság és a nemzeti kultúra igaz egyéniségévé vált európeér

Szinyei 1920-ban bekövetkezett halála egybeesett a trianoni békediktátum okozta megrázkódtatással, ami emlékezetére is rányomta a bélyegét – személye és művészete a Trianon okozta sebekre több szempontból is gyógyír volt. A húszas évek kultúrfölényt hirdető művészetpolitikájának megfelelően, majd a harmincas években az egyre erősödő fasiszta szólamok ellen Szinyei magyarságának és európaiságának kettősségére nagy hangsúlyt fektettek.

3. A derű és az igazság festőpoétája

A történelmi kataklizmák szabdalta Magyarországon Szinyei művészete egyenesen a parnasszusi derűt képviselte, és a tündöklő napsugarat, zöldellő réteket és színes virágokat ábrázoló képeket gyakorta állították szembe a „vér és arany” korának válságaival.

Szinyei kultúrtörténeti jelentőségének vizsgálata, és e három program pont meghatározása azt a célt szolgálja, hogy feltárja a mai napig élő Szinyei-toposzok születésének kontextusát, és bemutassa, hogy a két világháború közötti periódus zaklatott nemzetpolitikája milyen jelentős tényezőként vett részt e kánon kialakításában.

Zámbó Bianka

„JELENTÉS A SZAVAK ALJÁN, MEGKEZDVE, FELZAVARVA, ABBAHAGYVA”

**A RÖVIDVERS-MŰFAJ MAGYAR ÉS VILÁGIRODALMI KONTEXTUSHÁLÓJÁNAK
FELTÁRÁSA**

Az ösztöndíjas időszak alatt a kutatási eredményeimet két fórumon tudtam ismertetni. Az egyik az Eötvös József Kollégium Határok és határátlépések című konferenciája, amelyből később tanulmánykötet is fog megjelenni, a másik pedig a Modern Líraelméleti és Líratörténeti Kutatócsoport *A modern magyar líra világirodalmi kontextusban* című

tanulmánykötete. Terveim között szerepelt, hogy kutatási témámról rendhagyó órákat és előadásokat tartok középiskolás diákok számára, hogy azzal népszerűsítsem a modern magyar irodalmat, a covid miatt azonban megghiúsult ez a célkitűzésem. Helyette a Budapest School 6. osztályos csoportjának tartottam órákat, ahol nagy hangsúlyt fektettem a kép és szöveg viszonyára, valamint Weöres Sándor költészetének beemelésére.

A Határok és határátlépések elnevezésű konferencián *A líra peremvidékének szükségessége, avagy a rövidvers és rokon műfajainak vizsgálata* címmel adtam elő. Előadásom, valamint az ebből születő dolgozatom fő célkitűzése a líra peremvidékén meghúzódó rövidvers műfajának feltárása, valamint azzal párhuzamosan e minimalista szövegek líraként olvashatóságának vizsgálata volt. Mitől lesz valami vers? Hány karakter szükséges hozzá, hogy egy szöveg képes legyen megütni a ritmus mércéjét? Milyen verstípusok, műfajok járnak hasonlóképp a líraiság minimumának határán? Miképp kísérlik meg a vizualitás eszközeivel elérni a kontextus pótlást? Ilyen, és ehhez hasonló kérdések mentén világítottam meg a rövidvers műfaja mentén felvetődő líraelméleti kérdéseket.

A kontextus nélküli, illetve dekontextualizált rövidversek több, alapvető líraelméleti kérdést is fölvetnek. A kifejezésforma tömörsége miatt formai szempontból is indokolt lehet a rövidvers elnevezés, ugyanakkor a cím nélküli egysoros és még inkább az egyszavas darabok esetében felvetődik a versszerűség kérdése. Nyilvánvaló ugyanis, hogy verses szöveg létezhet poétikai funkció, költőiség nélkül is. De, hogy létezhet-e költészet versszerűség nélkül, hogy a vers minimális feltételrendszereként értett ritmus és sorképzés hiányában beszélhetünk-e líráról, az korántsem ilyen egyértelmű. A szemantikai tagoltsággal interferáló ritmikai szegmentáltság mint a vers kompozíciós elve ugyanis az ilyen típusú szövegekben nem érvényesülhet, mert belőlük hiányzik a szegmentumok (versszakok, verssorok, verslábak,

ütemek, rímek) egymásra-vonatkozthatóságának feltétele. Líraként olvashatóságuk, költészet voltuk zálogát nem is annyira itt, sokkal inkább a szövegek metaforikusságban érdemes keresnünk.

Korábbi, A „Kéz és láb nélküli” költészet. Weöres Sándor, Oravecz Imre és Simon Márton rövidversei (egysorosok, kétsorosok, polaroidok) című tanulmányomban a műfajként tételezett rövidvers, illetve a kontextus nélküli költészeti hagyomány magyar líratörténeti továbbélését vizsgáltam. Feltételezésem az volt, hogy Weöres Sándor egysoros, Oravecz Imre *Héj* című kötetének kétsoros és Simon Márton *Polaroidok* című kötetének számozott rövidversein keresztül kijelölhető ennek a későmodernből a posztmodernbe tartó műfaji irányvonalnak a több szempontú feltárása. A jelzett időszak magyar nyelvű rövidverseinek kijelölésénél csak az említett három szerző ide sorolható szövegeivel foglalkoztam, azonban kutatásom végéhez érve világossá vált számomra, hogy sokkalta gazdagabb az ide sorolható művek tárháza, mint amennyit számba vettem. Ennélfogva jelen kutatásomban a tágabb kontextus feltárását tűztem ki célomul, így a rövidvers műfajának megközelítésére a koan, az epigramma, az aforizma, az epitáfium, illetve a haiku felől tettem kísérletet.

A modern magyar líra világirodalmi kontextusban című tanulmánykötetben megjelent „A tücsökszó fokozza a fogfájást.” Malcolm de Chazal és Weöres Sándor költészetének találkozása a rövidversek talaján című dolgozatomban a magyar líra nemzetközi kapcsolódásainak feltárására tettem kísérletet két gyermeklelkű, játékosan bölcselkedő költő találkoztatásának bemutatásán keresztül. Először Weöres egysorosain keresztül áttekintettem a rövidvers főbb líraelméleti kérdéseit és poétikai jellemzőit, majd egy hasonló képi világú világirodalmi költővel állítottam párhuzamba, akiről Illyés Gyula így írt: "Ismerek egy félbolond, félzseni francia bölcselőt, Malcolm de Chazal a neve". Másfelől a Weöres-féle egysorosok világirodalmi kontextusának feltárására tettem kísérletet. Malcolm de Chazal, Eugene Guillevic, Yannis Ritsos és mások versein keresztül kerestem e művek kapcsolódási pontjait. Malcolm de Chazal (1902-1981) francia származású, Mauritius szigetén élő költő szürrealizmus jegyeit mutató, aforizmaszerű verseinek vizsgálata közben azt fedeztem fel, hogy Weöres Sándor egysorosai mellé állítva különös rokonjegyek fedezhetők fel. Az említett művek meglepően képi világukon, gyermeki és egyszerre bölcséleti látásmódjukon, nyelvi megformáltságukon és aforisztikus jellegükön keresztül kerülnek közel egymáshoz.

Volt szerencsém tanulmányútra utazni az ösztöndíj keretén belül, így meglátogathattam Csöngén a Weöres Sándor Emlékházat, ami életrajzi adalékokkal és érdekességekkel segítette a kutatásomat.

„Tudománnyal fel!” Felsőoktatási Doktorvárományosi és Posztdoktori Kutatói Ösztöndíj

Dr. Pintér Lilla

A FÓKUSZAZONOSÍTÁS KONTEXTUÁLIS FELTÉTELEINEK KÍSÉRLETES VIZSGÁLATA

Az ösztöndíjas időszak 12 hónapja alatt (azaz 2020. szeptember 1. és 2021. augusztus 31. között) végzett kutatómunkám fő célja az volt, hogy az óvodáskorú gyermekek mondatfeldolgozásának vizsgálata során kísérletes módszerekkel felmérjem a kontextus szerepét a fókusz azonosításában és kimerítő értelmezésében.

A magyar anyanyelvű gyerekekkel végzett eddigi kutatások egyértelműen azt mutatják, hogy hatéves kor alatt még a tipikusan fejlődő óvodásoknak is problémát okoz az állítások fókusz–háttér tagolásának feldolgozása, illetve hogy ebben az életkorban jellemzően még nem társítanak a felnőttekhez hasonló arányban kimerítő értelmezést a pre-verbális fókusz tartalmazó mondatokhoz. Az elsődleges céloom annak feltárása volt, hogy mennyiben köszönhető az óvodáskorú gyerekek teljesítménye a korábbi vizsgálatokban használt kontextusok szegényességének, egészen pontosan annak, hogy ezekben a kísérleti elrendezésekben nem volt explicitté téve, milyen kérdésre válaszolnak a tesztelt mondatok. Ez a tényező ugyanis állhat annak a háttérben, hogy a gyerekek többsége nem tudta azonosítani a fókuszt és annak releváns alternatíváit, amely lépés a megfelelő halmazhoz kapcsolt kimerítő olvasat eléréséhez is nélkülözhetetlen.

Surányi Balázssal közösen kidolgozott kétrészes kísérletünkben éppen ezért ugyanazoknál a résztvevőknél (ötéves és hatéves gyermekeknél, valamint felnőtteknél) vizsgáltuk egy megelőző kérdés beiktatásának hatását a fókusz azonosítására, illetve kimerítő értelmezésére. Az első alkísérlet egy korrekciós feladatot tartalmazott, amelyet korábban már sikeresen alkalmaztak annak megállapítására, hogy a beszélők melyik mondatösszetevők azonosítják a mondat prozódiailag és/vagy szintaktikailag jelölt fókuszaként. Ezt követően a második alkísérletben a résztvevőknek minden körben egy fókusz tartalmazó mondat és egy kép egymásnak való megfeleltethetőségét kellett megítélniük, méghozzá egy háromfokú vizuális (szomorú arcból, ezüstéremből és aranyéremből álló) skálán. (A megelőző vizsgálatok egyértelműen igazolták, hogy a kimerítőség követelményének sértésére épülő tesztekben a bináris igaz–hamis választási lehetőséghez képest a különféle elfogadhatósági skálák

alkalmazása lényegesen megbízhatóbb mind a gyermek, mind a felnőtt korosztály esetében.) Fontos továbbá, hogy mindkét alkísérletnek két része volt, amelyeket a résztvevők eltérő időpontokban (de legalább egy hét különbséggel) végeztek el. Az első alkalommal mindkét feladat tesztmondatait önállóan prezentáltuk, azaz semmilyen tágabb kontextus nem nyújtott segítséget a feldolgozásukhoz, illetve az értelmezésükhöz. A második alkalommal viszont mindkét alkísérlet anyagát annyiban módosítottuk, hogy a megítélendő állításokat egy kérdésre adott válaszként mutattuk be, amely változtatásról azt jósoltuk, hogy a gyerekek számára megkönnyíti a fókuszált mondatösszetevő megfelelő azonosítását az első alkísérletben, valamint hogy – amennyiben a kimerítő olvasat előhívása mögött is az azonosítás nehézsége húzódik meg – a felnőttszerű értelmezések száma is magasabb lesz a második alkísérletnek ebben a változatában.

A kísérletsorozatban összesen 35 óvodás mondatfeldolgozását teszteltem online (a kép-, illetve hanganyagot képernyőmegosztással prezentálva egy videóhívás keretében), azonban 3 fő válaszait végül ki kellett zárnom a statisztikai elemzésből, mivel ők a második alkísérletben a gyakorló fázis után sem tudták megfelelően használni a háromfokú skálát. Így végül 32 gyermek (16 ötéves és 16 hatéves) adataival dolgoztam, valamint a kontrollcsoportként – ugyancsak online – megkérdezett 12 felnőtt magyar anyanyelvi beszélő válaszaival.

Kutatásunk legfontosabb eredménye, hogy miközben a fókusz-kongruens kérdés jelenléte jelentősen növelte a sikeres fókuszazonosításról árulkodó javítások arányát minden vizsgált életkori csoportban (még a felnőtt kontroll csoport esetében is), addig a kimerítő értelmezés aktiválódását a vártnál kisebb mértékben, sőt az ötéves korosztályban egyáltalán nem segítette ugyanez a tényező. Mindebből arra következtetünk, hogy a kimerítősséggel kapcsolatos óvodáskori nehézségek nem tudhatók be pusztán annak, hogy a gyerekek nem tudják rekonstruálni azt a mögöttes kérdést, amelyre a fókusz tartalmazó mondat válaszol, és így nem tudják azonosítani a fókuszált összetevőt és alternatíváit. Ez pedig egyúttal azt is sugallja, hogy a kimerítő olvasat elérésével kapcsolatos nehézségeik mélyebben gyökereznek, mint például a skaláris kifejezések értelmezésével kapcsolatos pragmatikai kihívások.

A fentiekben bemutatott kutatómunka fontos záró lépése volt a *Preschoolers' comprehension of exhaustive focus: The role of contextualization* című angol nyelvű szaktanulmány elkészítése, amelyben társszerzőként közreműködött Surányi Balázs. A cikk kézírata jelenleg elbírálás alatt van a *First Language* című Q1 besorolású nemzetközi folyóiratban. Emellett az ösztöndíjas időszak alatt három nemzetközi konferencián tartottam

angol nyelvű előadást: a 2021. május 7–9. között (online) megrendezett *Generative Approaches to Language Acquisition North America (GALANA)* 9. konferencián; a május 18–21. között (ugyancsak online) szervezett *Dubrovnik Conference on Cognitive Science (DuCog) XII. – Linguistic & Cognitive Foundations of Meaning* közönsége előtt, valamint az augusztus 25–26-án Pécsen megrendezésre kerülő *International Conference on the Structure of Hungarian (ICSH) 15.* keretében. Mivel mindhárom rendezvény a szakma képviselőinek közkedvelt fóruma, az ezeken való részvétel kiváló lehetőséget biztosított a kutatásom eredményeinek bemutatására, illetve megvitatására. A kollégákkal folytatott diskurzusnak köszönhető az is, hogy az utóbbi évben vizsgált téma kapcsán meghívást kaptam a Debreceni Egyetem által szervezett *Kísérletes pragmatika Magyarországon* című kerekasztal-konferenciára, amelynek időpontja 2021. szeptember 10. lesz. Ezen felül elfogadták két további, az ösztöndíjjal támogatott kutatásomhoz kapcsolódó absztraktunkat, azonban ezekre az online rendezvényekre szintén majd csak 2021 őszén kerül sor. Előbb szeptember 22–24. között a *Syntax, Phonology and Language Analysis (SinFonIJA) 14.* konferencián, majd pedig november 4–7. között a *Boston University Conference on Language Development (BUCLD) 46.* alkalmával lesz lehetőségem előadást tartani ebben a témakörben, így a programnak köszönhetően megkezdett munka az elkövetkező időszakban is folytatódhat.

Dr. Zsila Ágnes

A SZTÁROK IRÁNTI RAJONGÁS DIMENZIÓINAK KAPCSOLATA A PSZICHÉS EGÉSZSÉG INDIKÁTORAIVAL

Az elmúlt húsz évben végzett kutatások konzisztensen negatív összefüggést tártak fel a hírességek iránti túlzott mértékű rajongás és a pszichés egészség között. McCutcheon és munkatársai 2002-es tanulmányukban a rajongást egy kontinuumként definiálták, amely az egészséges lelkesedéstől (pl. a személy érdeklődéssel követi a kedvenc hírességével kapcsolatos híreket) a patológus rajongásig terjed (pl. a személy kényszerét érzi, hogy átvegye a kedvenc hírességének szokásait, viselkedésmintáit).

Napjainkban a média által egyre több hírességről tudhatjuk meg, hogy függőséggel vagy más pszichés problémával küzdenek. A depresszió, az öngyilkosság témájának megjelenítése mára a popkultúra szerves részévé vált (pl. népszerű filmek, dalszövegek, zenei videók által). A társas tanulás elmélete alapján a nézők hajlamosak a médiában látott viselkedések utánzására, különösen akkor, ha a képernyőn látott viselkedést egy számukra vonzó, nagyra becsült személy mutatja be. Mindezek alapján a közelmúltban felmerült az aggodalom a kutatók körében, vajon milyen hatást gyakorolhatnak a rajongókra a hírességek maladaptív viselkedésmintái.

Kutatásunkban arra kerestünk választ, mekkora szerepet töltenek be a hírességek a rajongók saját mentális problémáiban, és vajon kik a sérülékenyebb csoportok. Ennek céljából egy nemzetközi szinten kimagasló elemszámú adatbázis segítségével több lépésben vizsgáltuk a túlzott mértékű rajongás és a pszichés egészség kapcsolatát. Első lépésben kiterjesztettük a korábbi vizsgálatok fókuszát a pszichoaktív szer-használatra és az önsértő viselkedésekre, majd különböző moderáló tényezők explorációját végeztük. Végül revízió alá vetettük a kognitív tényezők szerepét.

Online kérdőívünket a 444.hu népszerű hírportálon tettük közzé, amelyet végül 1763 felnőtt válaszadó töltött ki (66% férfi, átlagéletkor = 37,2 év, szórás = 11,4). A kutatásban résztvevők saját bevallásuk alapján mindannyian rendelkeztek egy kedvenc sztárral az adatgyűjtés idején, akire nagyon felnéztek. A kérdőívben mértük a rajongást, a pszichoaktív szer-használatot, az önsértő viselkedéseket, pszichés jóllétet, önértékelést, nappali álmoságérzetet, kognitív képességeket (verbális teszt és szimbólumok tesztje), valamint alapvető demográfiai és szocioökonómiai sajátosságokat.

Az adatelemzés során bináris logisztikus- és lineárisregresszió-elemzést végeztünk. Eredményeink alapján a magas szintű rajongás bejósolta az önsértő viselkedéseket és az öngyilkossági kísérletek előfordulását mindkét nemnél, továbbá a dohányzást, a kábítószer-fogyasztást, a túlzott mértékű alkohol-fogyasztást és a nyugtatók, altatók orvosi javaslat nélküli alkalmazását férfiaknál. A rajongás azonban csekély mértékű magyarázóerővel rendelkezett a vizsgált viselkedésekben (5% alatt).

Moderációs elemzéseink alapján azt is megállapíthattuk, hogy nőknél a túlzott mértékű rajongás kissé alacsonyabb önértékeléssel társul, mint férfiaknál. Továbbá a magas szintű rajongás fiatalabb életkorúaknál kissé gyakoribb nappali álmoságérzettel jár együtt, mint idősebb rajongóknál.

Végül lineárisregresszió-elemzés útján feltártuk, hogy a túlzott mértékű rajongás és az alacsonyabb kognitív teljesítmény közötti kapcsolat a demográfiai (pl. iskolázottság) és szocioökonómiai (pl. anyagi jóllét) faktorok kontrollálása mellett is konzisztensen fennáll.

Eredményeink arra engednek következtetni, hogy a rajongók érzelmi bevonódásának szerepe csekély a saját pszichoaktív-szer-használatukban és önsértő viselkedéseikben, vagyis ezek az egészségre ártalmas viselkedések javarészt függetlenek a rajongástól. Ugyanakkor azt is megállapíthattuk, hogy a túlzott mértékű rajongással jellemezhető személyeknél nagyobb valószínűséggel fordulhatnak elő potenciálisan életveszélyes viselkedések (pl. kábítószer-használat, öngyilkossági kísérlet), mintsem hétköznapi káros szenvedélyek (pl. dohányzás, alkalmi alkoholfogyasztás).

Azt is megállapíthatjuk eredményeink alapján, hogy a nők az önértékelés, a fiatalabb rajongók a nappali álmoságérzet szempontjából sérülékenyebbek lehetnek. Az utóbbi összefüggést magyarázhatja, hogy a fiatalabb életkorúaknál gyakoribb a maladaptív nappali álmodozás is, amely korábbi kutatások alapján a koncentráció csökkenésével és alvási nehézségekkel járhat. Ezek az eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy fontos lehet az egyéni különbségeket is figyelembe venni a rajongással összefüggő pszichés nehézségek mérséklésére irányuló törekvések során.

Végül azt is feltártuk, hogy a túlzott mértékű rajongás és a gyengébb kognitív teljesítmény közötti kapcsolat nem magyarázható kizárólag demográfiai vagy szocioökonómiai sajátosságokkal. Korábbi kutatások összefüggést találtak a túlzott mértékű rajongás és különböző viselkedési addikciók között (pl. problémás internet- és közösségimédia-használat,

vásárlásfüggőség). Ezen addiktív viselkedések sajátossága, hogy a tevékenység uralja a személy életét, és többek között a kognitív erőfeszítés csökkenésével járhat az élet más területein a problémás tevékenység dominanciája. Ez a mechanizmus magyarázatul szolgálhat a rajongás és a kognitív teljesítmény közötti direkt, negatív kapcsolatra.

Összességében kutatásunk hozzájárulást jelenthet a nemzetközi szakirodalmi tudásbázishoz azáltal, hogy kiterjesztettük a korábbi vizsgálatokat a pszichoaktív-szer-használatra és az önértésre, továbbá azonosítottunk olyan rajongói csoportokat, amelyek sérülékenyebbek lehetnek bizonyos pszichés nehézségekre. Mindezek az eredmények hozzájárulhatnak ahhoz, hogy célzottabb és hatékonyabb preventív eljárások álljanak rendelkezésre a rajongók pszichés egészségvédelmére.

Dr. Sággy Ádám

**„A VÁROS TEOLÓGIÁJA.”/ „A SZÉPSÉG AZ IGAZSÁG FELCSILLANÁSA”,
AQUINÓI SZENT TAMÁS IGAZSÁGFOGALMÁNAK MEGJELENÉSE MIES VAN DER
ROHE ÉPÍTÉSZETELMÉLETÉBEN.**

Doktori kutatásaim középpontjában a dél-amerikai inditatusú kortárs városteológiája állt, illetve ennek lehetséges európai hozadékainak bemutatása, illetve ennek kapcsolata olyan határterületekkel, mint az építészet, urbanizmus, képzőművészetek, és a jogtudomány.

A XX. században, VI. Pál pápa *Evangelii Nuntiandi* enciklikájának ösztönző hatására, a dél-amerikai teológiai reflexió érlelte ki a „városteológiájának” gondolatát. Ferenc pápa, már bíborosként, majd pápasága kezdetén központi témává emelte azt, hogy az egyház útja, az új evangelizáció a kultúra helyszínén, a városon keresztül vezet vissza az emberekhez. Munkámban arra törekedtem, hogy ennek a gondolatnak szisztematikus teológiai hátterét feltárjam és megalapozzam. Kutatásaimban azt vizsgáltam meg, hogy hogyan válik a „város”, tágabban magának a kereszténységnek, másrészt, szűkebb értelemben a katolikus teológiának az egyik legfontosabb szervező tényezőjévé. A város ebben a tekintetben az emberi szabadság tereként vált megértetté, ez különösen is a jezsuita teológus Michel de Certeau munkáiban jelenik meg relevánsan. Ezért munkám jelen fázisában kiemelném Michel de Certeau munkásságának feldolgozását. Kutatásaim, és később az ebből kialakított téziseim de Certeau mellett a város, és annak térelméletei kapcsán áll élő dialógusban és vitában volt kortársaival: Michel Foucault-val, és Guy Debord-al.

Így vizsgálódásaim alapvetően arra irányultak, hogy Michel de Certeau milyen módon kezelte és értette meg a várost, szemben a másik két szerzővel. Az ebben a vitában kialakított koncepciókat kapcsoltam össze a Latin-amerikai és Karib-tengeri Püspöki Konferenciák Tanácsa V. közgyűlését lezáró, ún. *Aparecidai dokumentumával*. Így végeredményben kialakult a városnak egy olyan teológiai perspektívája, fogalma (és tartalma), amely képes alapul szolgálni a Ferenc pápa újraevangelizációs gondolatához – programjához. Emellett munkámat elsősorban introdukciónak fogtam fel, amely egy olyan fontos témát implikál, amely már most is a kortárs teológia egyik kiemelkedő szegmense, de ugyanakkor még igencsak kevésbé tárgyalt és kibontott. Másrészt, munkám egy lehetséges megközelítési módot is kijelöl a városteológiájához. Ez a lehetséges megközelítés azt jelenti, hogy munkámban megpróbáltam mijjelölni azokat a pontokat, ahol a város beemelhető az egyes dogmatikus traktátusokban. A

város és a szubjektum kapcsolata tekintetében mind a teológia kegyelemtani, mind teremtéstani része számára van érvényes mondanivalója.

A doktori témámon túlmenően szerettem volna megmutatni, hogy a XX. század egyik legkiemelkedőbb építészének életművében milyen központi szerepet játszik Aquinói Szent Tamás teológiája. Ezt egy külön tanulmányban szervezve jelentetem meg, „*A szépség az igazság felcsillanása*”, Aquinói Szent Tamás igazságfogalmának megjelenése Mies van der Rohe építészetelméletében” címmel.

Ebben a munkámban, amely doktori értekezésemnek is szerves részévé vált a nagy skolasztikus teológus igazságfogalmának központi jelenlétét tártam fel szisztematikus igénnyel Ludwig Mies van der Rohe építészetelméletében, legfontosabb épületein keresztül. Ezzel azt kívánom vitaindítón bemutatni, hogy a modern és kortás teológia sokszor olyan határterületeken van (volt) jelen, ami egészen eddig kívül esett a látókörünkön. Ahogyan a modern építészetben, mind tartalom, mind forma szempontjából termékenyen volt jelen a skolasztikus teológia, úgy fordítva, az építészetnek is lehet döntő hatása a teológiára nézve, ha feltárjuk és megértjük azt. Munkám végére a városteológiájának egy sajátos megközelítési és tartalmi irányát sikerült kialakítanom, amely összekapcsolja a Dél-Amerikai kortárs teológiai irányokat az európai hagyományokkal illetve a már felsorolt határterületekkel.

A pályázat időtartalma alatt egy ebben a témában publikált tanulmány jelent meg: SÁGHY Ádám, *A középkori város teológiai és jogtörténeti jelentősége*. In. *Szabályozáskomplexitás*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXV. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest. 2021. 297-311.

Illetve a témám egy súlyponti része több fejezetben is beépítésre került és megjelent a Wappler Ádám kollégámmal kiadott kötetembe: SÁGHY Ádám - WAPPLER Ádám, *Bevezetés az Újszövetségbe*. Szent István Társulat, Budapest 2021.

Emellett kutatási témám széles teret kapott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szent II. János Pál Pápa Kutatóközpontjában is, ahol a 2020-as évben alakult meg a „*Helyi közösségek - Isten városa kutatócsoport*”, melynek tudományos titkári feladatait látom el. A kutatócsoportban a várost, mint a teológia, a jog, az urbanisztika, és az építészet határterületét vizsgáljuk és elemizzük.

„Tehetséggel fel”! Felsőoktatást Megkezdő Kutatói Ösztöndíj Pályázati Kiírás

Osztie Gergely

MAGYARORSZÁG ELMARADOTT TERÜLETEI ÉS FELZÁRKÓZTATÁSI LEHETŐSÉGEIK

Kutatásom során egy rendkívül összetett kérdéskört igyekeztem megközelíteni, ezért számos szempontot figyelembe kellett venni. Először a történelmi aspektust vizsgáltam, a 18. századtól napjainkig. Ezután a cigányság magyarországi helyzetére tértem ki részletesebben, majd az elmaradott területek fejlesztésének lehetséges formáit tárgyaltam. A kutatás végső célja egy terepkutatás elvégzése lett volna az Encsi kistérségben, amire a járványhelyzet miatt nem kerülhetett sor. Ennek ellenére fokozatosan leszűkítettem a kutatás témáját, Borsod-Abaúj-Zemplén megyére, majd az Encsi kistérség jelenlegi helyzetére. Végül pedig fejlesztési javaslatokat fogalmaztam meg az Encsi kistérségre vonatkozóan. A 18. század elején, a törökök kiűzése után az Alföld és a Kelet-Dunántúl szinte elnéptelenedett, a lakosság mezővárosokba húzódott, ezáltal megszűnt az aprófalvas településszerkezet. Ezzel szemben Északkelet-Magyarországon megmaradtak az aprófalvak. A Nyugat-Felvidék és Nyugat-Magyarország számított a leginkább fejlett területnek. A népesség eloszlása szélsőségesen egyenetlenné vált, melyet végül a belső vándorlás és a bevándorlás ellensúlyozott némileg. Ennek eredményeképp az etnikai arányok nagymértékben megváltoztak, az ország lakosságának már csak 45%-a volt magyar anyanyelvű. Erdélyben már ekkor abszolút többséget alkotott a románság, összezsugorodott az összefüggő magyar nyelvterület és megszűnt a híd, amely összekötötte Székelyföldet a központi magyar nyelvterülettel. Ekkor kezdődött a nemzeti ébredés folyamata is, mely előrevetítette az ország szétszakadását.

A dualizmus korában felgyorsult az urbanizáció folyamata, azonban a harmonikus urbanizálódás szinte kizárólag a fővárosra volt jellemző, a többi város a közigazgatási székhellyé válásnak köszönhetően kezdett el fejlődni. Az Alföldön nagy lélekszámú, de falusias mezővárosok alakultak ki, a Felvidéken és Erdélyben pedig nagy hagyományú és kevés lakosú városok működtek. A trianoni Magyarország területe átlagosan fejlettségében felülmúlta a többi területet, de fejlődése az erdélyi és felvidéki nyersanyagkészletektől függött.

A 20. század elején az ország fejlettsége nagy vonalakban megismételte az európai modellt, tehát dél és kelet felé haladva egyre fejletlenebb volt. A Nyugat- és Észak-Dunántúli járások helyzete volt a legkedvezőtlenebb, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye számított a leginkább elmaradottnak. A Cserehát, az Encsi kistérség területe tartós szegénységben volt.

1970-re kialakult egy középhegységi tengely, Borsodtól Veszprémig, mely egy viszonylag fejlett ipari-energetikai zóna volt. Ettől délre és keletre az átlagnál fejletlenebb járások helyezkedtek el. A Nyugat-Dunántúl vesztett vezető pozíciójából és a főváros pozitív hatása még erősebben érződött Közép Magyarországon. A nógrádi, hevesi és borsodi járások összefüggő fejlett zónát alkottak, de ez nem terjedt túl a Sajó-völgyön. A szabolcsi, cserehádi és hegyaljai járások továbbra is rossz pozícióban voltak. Trianon nagy hatással volt az ország fejlődésére. Átvágta a korábbi településközi kapcsolatokat, megcsonkított vonzáskörzetű városok és centrum nélküli falvak alakultak ki. Periférikus zónává váltak a határ menti térségek. A magyarországi cigányság számát az utóbbi évtizedek során sem sikerült pontosan meghatározni. Azonban a különböző kutatások azonos eloszlást mutatnak a cigány népességet tekintve. Főleg periférikus, Északkeleti és Délnyugati járásokban nagy a cigányok aránya. A kedvezőtlen helyzetű járásokban nőtt legjobban a számuk, ahol már azelőtt is magas volt. A szocialista nagyipar összeomlása a cigányságot különösen hátrányosan érintette, és az ezután jelentkező munkanélküliségre máig nem sikerült megoldást találni. Kijelenthető, hogy többségük olyan helyen él, ami konzerválja a szegénységet és meggátolja a kitörést. Területi elhelyezkedésük, az átlagnál alacsonyabb képzettségük és munkavállalási nehézségeik szorosan összefüggenek egymással és egymást erősítik, újratermelik.

Az elmaradott térségek fejlesztésének módszere is fontos kérdés. A 80-as évekre világossá vált, hogy az exogén, állami beavatkozáson alapuló fejlődés hosszú távon nem járható út. Jelenleg a helyi kezdeményezéseken alapuló fejlesztés van előtérben, mely a helyi sajtóságokon alapszik, azokat használja fel és erősíti. Így a profit is a közösségen belül marad és fenntartható fejlődést eredményez. A helyi közösség önszervező képessége alapvető fontosságú itt. Elengedhetetlen a sokszereplős helyi verseny résztvevőinek összefogása. Aprófalvak esetében természetesen a tágabb gazdaságnak a helyi lakosok számára való elérhetővé tételéről van szó. Ugyanakkor bírálatok is érik ezt a felfogást. Kiemelik, hogy a hazai vidéki térségek nagy része évszázados, korszakokon átívelő negatív spirálnak köszönhetően került nehéz helyzetbe és nem várható el, hogy ebből rövid idő alatt önerőből kikerüljön. Emellett a vidékfejlesztés túlságosan alá volt rendelve az agrárfejlesztésnek. Túl kevés forrás jutott el a leszakadt térségekhez, mert ezek érdekérvényesítő képessége nagyon csekély.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyére leszűkítve a kutatást, láthattuk, hogy a mezőgazdasági

termelés hatékonysága itt az egyik legalacsonyabb az országban. A kedvezőtlen adottságok az életszínvonalban is visszatükröződtek. A megyén belül is kialakult egy összefüggő, kedvezőtlen életkörülményeket nyújtó zóna a megye északi harmadában. Itt az aprófalvas településszerkezet és a nagymértékű elvándorlás volt jellemző a hetvenes években. A rendszerváltás után sok szempontból megváltozott a térség helyzete. A nehézipar és bányászat hanyatlásának köszönhetően tömeges munkanélküliség vette kezdetét. Az Encsi kistérségből a tehetősebb rétegek elvándoroltak és a helyükre szegényebb, nagyrészt cigány családok érkeztek. 1990 és 2001 között nőni kezdett a lakosság száma a születésszám emelkedésének köszönhetően. A fiatalok aránya hirtelen megnőtt. Ez a demográfiai trend teljesen ellentétes az országos trenddel. Eredményeképp egyre több település gettósodik, 2000 fő fölötti települések is. Az ezeken a településeken élő személyek tulajdonképpen ki vannak rekesztve a munkaerőpiacról, oktatásból, egészségügyből, a társadalomtól elszigetelten élnek. A szociális, etnikai és térbeli hátrányoknak egy olyan kombinációja jelenik meg itt, ami szinte lehetetlenné teszi a kiemelkedést. Hosszú távon az egész régió elszigetelődhet és gettósodó térséggé válhat. Erre Magyarországon korábban nem volt példa, így kérdéses, hogy milyen módszerrel lehet kezelni a problémát.

A közoktatási és nevelési hálózat fejlesztése a legfontosabb feladatok közé tartozik, különösen a fiatalok magas aránya miatt. Az iskolán kívüli, felnőttképzési, speciális képzési programok, illetve az óvodák kiépítése a felnőttek jövőbeli munkavállalására is jótékony hatással lenne. A munkavállalást emellett szociális gazdasági formák bevezetésével és működtetésével is ösztönözni lehet. A települések forgalmi elzártsága égető probléma, melynek a megváltozása számos új lehetőséget teremtene. A gazdaságfejlesztés számára is az ösztönző infrastrukturális feltételrendszer kialakítása az első és legfontosabb lépés. A helyi fejlesztésekhez emellett nélkülözhetetlen a térségi szervezetek, személyek összefogása és együttműködése.

